

**ประเพณีการไหว้เจ้าปู่กุดเป่ง อำเภอโพนทอง
จังหวัดร้อยเอ็ด: การวิเคราะห์เชิงหน้าที่นิยม**

นางสาวชนิษฐา ตันติพิมล

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

กระทรวงศึกษาธิการ

ประจำปีงบประมาณ 2540

2. ความเชื่อของชาวอำเภอโพธารอง จังหวัดร้อยเอ็ดที่มีต่อประเพณีการไหว้เจ้าปู่คุณเป้ง มี 5 ประการ คือ

2.1 เชื่อว่าเมื่อประกอบพิธีกรรมแล้วจะเกิดความเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว

2.2 เชื่อว่าเมื่อประกอบพิธีกรรมแล้วบ้านเมืองจะอยู่เย็นเป็นสุข ด้วยเจ้าปู่คุณเป้งจะช่วยปกป้องรักษาให้รอดพ้นจากภัยพิบัติต่าง ๆ

2.3 เชื่อว่าเมื่อประกอบพิธีกรรมแล้วเจ้าปู่คุณเป้งจะคลบบันดาลให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ทางด้านพืชพันธุ์ธัญญาหารและความอุดมสมบูรณ์เรื่องน้ำ

2.4 ชาวอำเภอโพธารองเชื่อว่าเจ้าปู่คุณเป้งเป็นผู้พิทักษ์รักษาป่าไม้ในบริเวณศาลให้คงอยู่สืบไป

2.5 ชาวอำเภอโพธารองเชื่อว่าเจ้าปู่คุณเป้งเป็นที่พึ่งทางใจที่ช่วยสามารถคลบบันดาลสิ่งต่าง ๆ ได้ตามความปรารถนา

2. The Ponthong's beliefs in the tradition of paying respect to Kudpend guardian angel can be divided into 5 aspects. It is believed that

2.1 performing the rite brings them and their family blessing.

2.2 the angel protects them from devils and disasters. They, then, live in peace.

2.3 the angel enriches the crop and rainfall fertility.

2.4 the angel keeps the trees and the forest around the shrine.

2.5 the angel brings everything they wish.

ประกาศคุณูปการ

งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยการให้ทุนอุดหนุนการวิจัย จากสำนักงานคณะกรรมการ
วัฒนธรรมแห่งชาติ รวมทั้งความช่วยเหลือต่าง ๆ และการให้คำแนะนำเกี่ยวกับประเพณีการไหว้เจ้าปู่
กุดเป่ง อันได้แก่ ปลัดอำเภอบึงสามพัน คือ คุณสุรพล หิรัญโชติ และเจ้าหน้าที่อำเภอโพธิ์ทองทุกท่านที่
ช่วยกรุณาจัดเตรียมหาเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องให้กับผู้วิจัย ตลอดจนวิทยากรทุกท่านที่ช่วยกรุณาให้
ข้อมูลในการทำวิจัยครั้งนี้ ซึ่งผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาต่าง ๆ ที่ได้รับ และขอขอบพระคุณ
อย่างยิ่ง

ขอขอบพระคุณคณะกรรมการคัดเลือกโครงการงานวิจัยที่ช่วยกรุณาแนะนำการทำวิจัย
และขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจักษ์ สายแสง เป็นอย่างสูงที่ได้กรุณาให้คำแนะนำและ
เป็นที่ปรึกษาในการทำงานวิจัยในครั้งนี้

ผู้วิจัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	
ประกาศุญปการ	
บทที่	
1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการศึกษาค้นคว้า	2
ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า	2
ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า	3
ข้อดกลงเบื้องต้น	3
นิยามศัพท์เฉพาะ	4
วิธีการดำเนินการศึกษาค้นคว้า	4
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	7
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับประเพณี- พิธีกรรม	7
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ	11
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีหน้าที่นิยม	13
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	15
3 สภาพแหล่งข้อมูลและวิทยากร	17
รายละเอียดเกี่ยวกับแหล่งข้อมูลจังหวัดร้อยเอ็ด	17
รายละเอียดเกี่ยวกับแหล่งข้อมูลอำเภอ โพนทอง	20
วิทยากร	21
การประกอบพิธีกรรม	26

บทที่	หน้า	
4	วิเคราะห์ประเพณีการไหว้เจ้าปู่คุณปู่	28
5	สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	31
บรรณานุกรม		34
ภาคผนวก		38
ประวัติผู้วิจัย		49

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการสร้างสรรค์ของมนุษย์แล้วได้มีการสร้างสมสืบทอดและปฏิบัติต่อ ๆ กันมาจนกลายเป็นมรดกวัฒนธรรมของสังคมซึ่งจะมีทั้งความคิด ความเชื่อ และวิถีปฏิบัติ ดังนั้นการศึกษาวัฒนธรรมจึงเป็นการศึกษาถึงวิถีชีวิตของมนุษย์นั่นเอง ดังที่วีเจียร์ ร็กการ (2539: 31-32) ได้กล่าวถึงวัฒนธรรมสรุปได้ว่า วัฒนธรรมแบ่งได้ 2 ประเภท คือ วัฒนธรรมทางด้านวัตถุ หรือ สิ่งของซึ่งเกิดจากการประดิษฐ์คิดค้นของมนุษย์กับวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุซึ่งเป็นการแสดงออกทางด้านความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ประเพณี ฯลฯ และได้มีการปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นที่ยอมรับของสังคมว่าเป็นสิ่งดีงาม

ในแต่ละวัฒนธรรม "ประเพณี" จัดว่าเป็นส่วนหนึ่งที่วัฒนธรรมได้กำหนดสร้างขึ้นและมีการสืบทอดต่อมาเรื่อย ๆ จนกระทั่งเป็นแบบแผนของชีวิต ดังที่พระยาอนุมานราชธน (2505: 1-2) ได้กล่าวถึงประเพณีไว้ว่า "ประเพณีและวัฒนธรรมเมื่อกล่าวโดยเนื้อความก็เป็นสิ่งเดียวกัน คือเป็นสิ่งที่คนในสังคมได้ร่วมกันสร้างและถ่ายทอดให้แก่กัน ประเพณีถ้าจะกล่าวโดยลักษณะแห่งวัฒนธรรมก็เป็นวัฒนธรรมด้วย" และได้กล่าวไว้อีกว่า "ประเพณี คือความประพฤติของชนหมู่หนึ่งในที่แห่งหนึ่งถือเป็นแบบแผนกันมาอย่างเดียวกัน ถ้าใครในหมู่ประพฤติก่อนนอกแบบก็ผิดประเพณีหรือผิดจารีตประเพณี" (พระยาอนุมานราชธน 2514: 37)

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าประเพณีก็เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่มนุษย์ได้สร้างขึ้นเพื่อเป็นแบบแผนในการจัดระเบียบของสังคมและการศึกษาประเพณีก็สามารถทำให้ทราบถึงวิถีชีวิตของคนในสังคมได้อีกทางหนึ่ง

อย่างไรก็ตามประเพณีที่มีอยู่ในสังคมทุกสังคมนั้นย่อมมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไปตามลักษณะหรือสภาพของสังคมนั้น ๆ ดังที่สุพัตรา สุภาพ (2525: 150) ได้กล่าวถึงประเพณีในแต่ละสังคมสรุปได้ว่า เรื่องของประเพณีมีอยู่ในทุกชาติทุกภาษา แต่อาจจะมีลักษณะที่แตกต่างกันไปแล้วแต่ลักษณะหรือสภาพของแต่ละท้องถิ่น หรือแม้แต่ในสังคมเดียวกันก็อาจมีประเพณีที่แตกต่างกันหรือคล้ายกันได้ และอุทัย หิรัญโค (2519: 228) ได้กล่าวในทำนองเดียวกันว่า "ประเพณีมีอยู่ประจำกลุ่มชนแต่ละกลุ่มซึ่งชนทุกชาติทุกภาษาต่างก็มีประเพณีของตน"

จากการศึกษาดังกล่าวจึงแสดงให้เห็นว่าประเพณีเป็นสิ่งที่อยู่คู่กับสังคมทุกสังคมโดยจะมีลักษณะอันแสดงถึงเอกลักษณ์ของสังคมนั้น ๆ ตลอดจนได้มีส่วนช่วยทำให้คนในสังคมเดียวกันอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข

ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญและตระหนักในคุณค่าของประเพณีท้องถิ่นทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ล้วนแล้วแต่แสดงออกถึงเอกลักษณ์และวิถีทางการดำเนินชีวิต ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงจะศึกษาประเพณีการไหว้เจ้าปู่กุศเป้งของชาวอำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งเป็นประเพณีท้องถิ่นที่ได้มีการสืบทอดมาเป็นเวลานานและยังไม่มีผู้ใดได้ศึกษาค้นคว้าวิจัยในประเพณีท้องถิ่นนี้ การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยจะศึกษาในเชิงหน้าที่นิยมเพื่อวิเคราะห์หน้าที่ของประเพณีที่มีต่อชาวอำเภอโพนทองในยุคปัจจุบัน อีกทั้งเป็นการศึกษาถึงความเชื่อของชาวอำเภอโพนทองที่มีต่อประเพณีนี้ ทั้งนี้เพื่อเป็นการสนับสนุนและส่งเสริมประเพณีท้องถิ่นของชาวอำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ดให้คงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมดำรงอยู่สืบไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อวิเคราะห์หน้าที่ของประเพณีการไหว้เจ้าปู่กุศเป้งของชาวอำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด ตามแนวทางที่นิยม (Functionalism)
2. เพื่อศึกษาความเชื่อของชาวอำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ดที่มีต่อประเพณีการไหว้เจ้าปู่กุศเป้ง

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

1. ทำให้ทราบว่ากรไหว้เจ้าปู่กุศเป้งอำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด มีหน้าที่อย่างไรต่อสังคมของชาวอำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด
2. ทำให้ทราบว่าความเชื่อของชาวอำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ดที่มีต่อประเพณีการไหว้เจ้าปู่กุศเป้งมีบทบาทอย่างไรต่อวิถีชีวิตของคนในสังคม
3. เป็นการบันทึกประเพณีการไหว้เจ้าปู่กุศเป้ง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งเป็นวรรณกรรมทางมุขปาฐะไว้เป็นลายลักษณ์อักษร

4. เป็นแนวทางในการศึกษาวิถีชีวิตของคนในสังคม โดยอาศัยประเพณีท้องถิ่นเป็นหลักในการศึกษา

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

1. การศึกษาประเพณีการไหว้เจ้าปู่คุณเป้งอำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด ครั้งนี้ผู้วิจัยกำหนดสนามข้อมูลที่หมู่บ้านเกษตร หมู่ 11 ตำบลเวง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด
2. วิทยาการที่ให้ข้อมูลครั้งนี้ ได้แก่
 - 2.1 ผู้ประกอบพิธีไหว้เจ้าปู่คุณเป้ง ซึ่งเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมเป็นประจำทุกปี
 - 2.2 ผู้ให้สัมภาษณ์ที่มีความรู้เกี่ยวกับประวัติการไหว้เจ้าปู่คุณเป้งจนกลายเป็นประเพณีท้องถิ่น
 - 2.3 ผู้ให้สัมภาษณ์ที่มีประสบการณ์ และหรือมีความรู้ความเข้าใจ ตลอดจนมีความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีการไหว้เจ้าปู่คุณเป้ง จำนวน 5 คน มีอายุไม่ต่ำกว่า 30 ปี ไม่จำกัดเพศและความรู้
3. ข้อมูลที่นำมาเสนอจะเป็นข้อมูลที่วิทยากรยินดีให้เปิดเผยได้เท่านั้น

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. ข้อมูลที่จะนำมาศึกษาค้นคว้าในครั้งนี้โดยส่วนใหญ่เป็นข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์วิทยากร
2. การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการศึกษาค้นคว้าด้วยวิธีการทางคติชนวิทยาว่าด้วยวิธีการวิจัยวัฒนธรรมพื้นบ้านเชิงธรรมชาตินิยม (Naturalistic Research) ที่กล่าวว่า "การที่จะทราบปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรม ผู้ศึกษาก็ต้องเข้าไปรู้จักคลุกคลีกับมนุษย์ กับสิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นและการเข้าไปรู้จักคลุกคลีนั้นจะต้องกระทำอย่างมีระเบียบ มีขั้นตอนในการบันทึกเสียง ภาพ และการจดบันทึกสิ่งอื่น ๆ ที่บันทึกไม่ได้ด้วยภาพและเสียง การตีความข้อมูลก็กระทำอย่างมีเหตุผล มีหลักการเพื่อจะได้ข้อมูลที่แท้จริง (ประจักษ์ สายแสง 2527: 61-62)

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. วิเคราะห์ หมายถึง การแยกแยะให้เห็นหน้าที่ของประเพณีการไหว้เจ้าปู่คุณปู่ว่ามีหน้าที่อย่างไรต่อสังคมของชาวอำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ดตามทฤษฎีหน้าที่นิยม
2. หน้าที่นิยม หมายถึง แนวทางการวิเคราะห์ประเพณีการไหว้เจ้าปู่คุณปู่ว่ามีหน้าที่อย่างไรต่อสังคมของชาวอำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด โดยคำนึงถึงแนวความคิดที่ว่า "สิ่งที่มนุษย์ยึดถือหรือใช้หรือปฏิบัติอยู่เป็นสิ่งที่ทำหน้าที่หรือมีประโยชน์ สิ่งใดที่ไม่มีประโยชน์หรือไม่มีหน้าที่มักจะถูกวิพากษ์หรือถูกเลิกใช้" (บรรพต วีระสัย 2524: 288)
3. ความเชื่อ หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงออกทางด้านความคิด ความรู้สึก และการยึดถือปฏิบัติของชาวอำเภอโพนทอง ที่มีต่อประเพณีการไหว้เจ้าปู่คุณปู่

วิธีการดำเนินการศึกษาค้นคว้า

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยจะดำเนินการตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. รวบรวมข้อมูล
 - 1.1 ศึกษาค้นหาหาความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณี และพิธีกรรม เพื่อเป็นพื้นฐานในการศึกษา
 - 1.2 ศึกษาทฤษฎีหน้าที่นิยมตามแนวทางการศึกษาทางด้านคติชนวิทยา
 - 1.3 รวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม ประเพณีและพิธีกรรม
2. เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลภาคสนาม
 - 2.1 เครื่องเขียนสำหรับจดบันทึกข้อมูล
 - 2.2 เครื่องบันทึกเสียงและแถบบันทึกเสียงแบบคัลป์ ขนาดซี 60
 - 2.3 กล้องบันทึกภาพสำหรับบันทึกภาพข้อมูลและสิ่งที่เกี่ยวข้องกับข้อมูล
 - 2.4 กล้องวิดีโอ และแถบบันทึกภาพวิดีโอ สำหรับเก็บบันทึกภาพและเสียง
3. ขั้นตอนรวบรวมข้อมูลภาคสนาม
 - 3.1 ติดต่อขอบันทึกข้อมูลและบันทึกภาพในการประกอบพิธีไหว้เจ้าปู่คุณปู่ของชาวอำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด โดยชี้แจงจุดประสงค์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลแก่เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

3.2 รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับประวัติประเพณีการไหว้เจ้าปู่กุศเป้ง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด โดยการสัมภาษณ์วิทยากรที่มีความรู้ในเชิงประวัติ

3.3 สํารวจผู้ให้สัมภาษณ์ในพื้นที่ศึกษา โดยกำหนดเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้ให้สัมภาษณ์ ดังนี้

3.3.1 เป็นผู้ที่มีภูมิลำเนาในเขตอำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด

3.3.2 เป็นผู้ที่มีอายุไม่ต่ำกว่า 30 ปี ไม่จำกัดเพศและความรู้

3.3.3 เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ และหรือมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประเพณีการไหว้เจ้าปู่กุศเป้ง ตลอดจนความเชื่อที่มีต่อประเพณีนี้

3.4 สัมภาษณ์วิทยากรตามข้อ 3.3 ด้วยการบันทึกในแถบบันทึกเสียง และหรือจดบันทึก

3.5 สังเกตประเพณีการไหว้เจ้าปู่กุศเป้งในพื้นที่ศึกษา โดยจะบันทึกภาพและเสียงด้วยกล้องวิดีโอ ในส่วนที่วิทยากรยินดีให้เปิดเผย

4. ขั้นตอนจัดทำข้อมูล

4.1 นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากภาคสนามมาถอดแถบบันทึกเสียง โดยสรุปสาระสำคัญ พร้อมทั้งตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ของข้อมูลที่ได้จากการถอดแถบบันทึกเสียงและการจดบันทึก

4.2 นำข้อมูลตามข้อ 4.1 มาศึกษาดังนี้

4.2.1 วิเคราะห์ในเชิงหน้าที่นิยม (Functional Approach) โดยพิจารณาว่าประเพณีการไหว้เจ้าปู่กุศเป้ง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด มีหน้าที่อย่างไรต่อสังคมของชาวอำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด

4.2.2 วิเคราะห์ความเชื่อของชาวอำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด ที่มีต่อประเพณีการไหว้เจ้าปู่กุศเป้ง ว่ามีบทบาทอย่างไรต่อวิถีชีวิตของคนในสังคม

5. ขั้นตอนผลและอภิปรายผล

5.1 นำผลที่ได้จากการศึกษามาสรุปหน้าที่นิยมของประเพณีการไหว้เจ้าปู่กุศเป้ง ตลอดจนความเชื่อประเพณีการไหว้เจ้าปู่กุศเป้ง ได้มีบทบาทต่อวิถีชีวิตของคนในสังคมอย่างไร

5.2 นำผลที่ได้มาอภิปรายผลโดยใช้เอกสารและงานวิจัยที่มีผู้ศึกษาไว้แล้วมาประกอบแสดงความคิดเห็นพร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะ

6. ขั้นตอนข้อมูล นำเสนอผลการศึกษาแบบพรรณนาวิเคราะห์ โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 5 บท ดังนี้

บทที่ 1 บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วัตถุประสงค์ของการศึกษาค้นคว้า

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

ข้อตกลงเบื้องต้น

นิยามศัพท์เฉพาะ

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า

บทที่ 3 สภาพแหล่งข้อมูลและวิทยากร

รายละเอียดเกี่ยวกับแหล่งข้อมูล

ประเพณีการไหว้เจ้าปู่กุศเป้ง

วิทยากร

บทที่ 4 วิเคราะห์ประเพณีการไหว้เจ้าปู่กุศเป้ง**บทที่ 5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ**

บรรณานุกรม

ภาคผนวก

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเรื่อง ประเพณีการไหว้เจ้าปู่ฤๅษีอานโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด: การวิเคราะห์เชิงหน้าที่นิยม นี้ได้แบ่งเอกสารออกเป็น ดังนี้

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับประเพณี-พิธีกรรม
2. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ
3. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีหน้าที่นิยม
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับประเพณี-พิธีกรรม

ประเพณีเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อความเป็นระเบียบของสังคม ซึ่งประเพณีนี้จะมีอยู่ทุกชาติทุกภาษา แต่จะมีลักษณะที่แตกต่างกันประการใดนั้นก็ขึ้นอยู่กับสภาพของแต่ละสังคม หรือแม้แต่นั้นสังคมเดียวกันก็อาจจะมีประเพณีที่เหมือนกันหรือคล้ายคลึงกันก็ได้ ดังนั้นประเพณีจึงเป็นภาพสะท้อนสังคมทั้งในอดีตและปัจจุบัน

นอกจากนี้ประเพณีก็จัดเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่สังคมร่วมกันสร้างสรรค์ขึ้นเพื่อเป็นมรดกของสังคมด้วยการประพฤติปฏิบัติและถ่ายทอดสืบต่อกันมา จนกระทั่งเป็นแบบแผนชีวิต (วิรัตน์ แก้วแทน 2537:2) ดังที่ประสิทธิ์ กาพย์กลอน และนิพนธ์ อินสิน (2530: 88) ได้กล่าวถึงลักษณะของประเพณี สรุปได้ว่า

1. ประเพณีเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น คนในสังคมยอมรับว่าถูกต้องดีงามและร่วมมือกันกระทำตลอดจนปฏิบัติตาม

2. ประเพณีเป็นสิ่งที่ถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง มีการสืบทอดด้วยการเรียนรู้

3. ประเพณีเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ ทั้งนี้จะต้องเปลี่ยนแปลงให้ทันตามวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าประเพณีจึงเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมและการศึกษาถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ก็สามารถศึกษาได้จากประเพณี ทั้งนี้ได้มีผู้ให้ความหมายของคำว่า ประเพณีไว้สอดคล้องกับคำกล่าวข้างต้น ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525 (2525: 507) กล่าวถึงประเพณีไว้ว่า "ประเพณี น. สิ่งที่ยึดถือปฏิบัติสืบ ๆ มาจนกลายเป็นแบบแผน ขนบธรรมเนียมหรือจารีตประเพณี"

นิพนธ์ สุขสวัสดิ์ (2521:1) ได้อธิบายความหมายของประเพณี สรุปได้ว่า ประเพณี หมายถึง ความประพฤติกี่สืบทอดต่อกันมาจนเป็นที่ยอมรับของส่วนรวม สิ่งใดก็ตามเมื่อประพฤติกี่ซ้ำกันบ่อย ๆ จนกลายเป็นความเคยชินก็เกิดเป็นนิสัยขึ้น ความประพฤติกี่เหมือน ๆ กันในหมู่คณะ เรียกว่า ประเพณี หรือนิสัยสังคม

สุพัตรา สุภาพ (2520: 148) กล่าวถึงความหมายของประเพณี สรุปได้ว่า ประเพณี หมายถึง แบบความเชื่อ ความคิด การกระทำ ค่านิยม ทัศนคติ สีลธรรม จารีต ระเบียบแบบแผน และวิธีการ กระทำสิ่งต่าง ๆ ตลอดจนจนถึงการประกอบพิธีกรรมในโอกาสต่าง ๆ ประเพณีจะเป็นสิ่งที่ปฏิบัติ เชื่อถือ กันมานานจนกลายเป็นแบบอย่างความคิดหรือการกระทำที่ได้สืบทอดกันมาและมีอิทธิพลอยู่ในปัจจุบัน

พระยาอนุমানราชชน (2514: 37) กล่าวถึงความหมายของประเพณีว่า "ประเพณีคือความ ประพฤติกี่ของชนกลุ่มหนึ่งในที่แห่งหนึ่ง ถือเป็นแบบแผนกันมาอย่างเดี๋ยวกัน ถ้าใครในหมู่ประพฤติกี่ออก นอกแบบก็ผิดจารีตประเพณี"

รัชนิกร เศรษฐ (2532: 149) ได้ให้ความหมายของประเพณี สรุปได้ว่า ประเพณี หมายถึง ความประพฤติกี่ที่สืบทอดกันมาจนเป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่ในหมู่คณะเป็นนิสัยที่เกิดขึ้นจากการ เอาอย่างบุคคลอื่น ๆ ซึ่งในประเพณีไทยก็หมายถึงนิสัยของสังคมคนไทยที่ได้รับการตกทอดมาแต่ดั้งเดิม และสามารถมองเห็นได้ทุกภาคในสังคมไทย

จากความหมายของประเพณีข้างต้น พอสรุปได้ว่า ประเพณี หมายถึง สิ่งที่ชนกลุ่มหนึ่งได้ ประพฤติกี่ปฏิบัติสืบทอดต่อ ๆ กันมาเป็นเวลานานจนกลายเป็นมรดกทางสังคม ซึ่งพฤติกรรมที่จะจัดเป็น ประเพณีได้นั้นมีลักษณะสำคัญ 4 ประการ คือ

1. เป็นเรื่องการประพฤติกี่ปฏิบัติ หมายถึง ประเพณีต้องเป็นเรื่องของการกระทำเกี่ยวกับเรื่องใด เรื่องหนึ่ง การกระทำนั้นอาจเนื่องมาจากความศรัทธาต่อสิ่งนั้น ๆ ซึ่งการประพฤติกี่ปฏิบัตินี้ยังหวังผลตอบแทนด้วย

2. เป็นเรื่องของการสั่งสม สืบทอด หมายถึง การปฏิบัตินั้นจะต้องเป็นเรื่องของการสะสมเอาไว้ ในระยะเวลาที่ยาวนานพอสมควร จนเป็นที่ยอมรับของคนโดยส่วนใหญ่โดยเห็นว่าเป็นเรื่องที่ค้ำจุน เป็นแบบแผนการดำเนินชีวิตเป็นธรรมเนียมที่จะต้องปฏิบัติจนกระทั่งออกมาในรูปแบบเดียวกัน ขบวนการนี้จึงเรียกว่าเป็นการสั่งสม ในขณะที่การถ่ายทอดทั้งโดยตั้งใจและไม่ตั้งใจ เรียกว่า การสืบทอด ซึ่งการสืบทอดนี้จะต้องกระทำอย่างไม่ขาดสาย ยกเว้นในยุคสมัยนั้นจะไม่เห็นความสำคัญ ประเพณีจึง ถูกละเลยและเลือนหายไปทีละเล็กละน้อย

3. เป็นเรื่องของแต่ละท้องถิ่น เนื่องจากปัจจัยที่ทำให้เกิดประเพณีคือมนุษย์และสิ่งแวดล้อม ดังนั้นประเพณีจึงเป็นเรื่องของแต่ละท้องถิ่นที่ไม่สามารถนำไปเปรียบเทียบกันได้ประเพณีจึงมีส่วนที่แตกต่างกันและเหมือนกันในท้องถิ่นอื่น โดยประเพณีที่แตกต่างกันเราจะเรียกว่าประเพณีท้องถิ่นหรือประเพณีย่อย ส่วนประเพณีที่เหมือนกันในหลาย ๆ ท้องถิ่น เราจะเรียกว่าประเพณีส่วนกลางหรือประเพณีรวม

4. เป็นเรื่องของแต่ละกลุ่มชน กลุ่มชน หมายถึง ผู้สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษเดียวกันและมีลักษณะร่วมกันในหลาย ๆ อย่าง เช่น ภาษา ศาสนา ความเชื่อ เป็นต้น (วิจิตร ขอนยาง 2532: 33)

อย่างไรก็ตามประเพณีเมื่อเกิดขึ้นมาแล้วจะอยู่ได้นานหรือไม่นานก็ขึ้นอยู่กับประเพณีนั้นจะสามารถตอบสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์หรือไม่ และสามารถที่จะปรับให้เข้ากับยุคสมัยได้หรือไม่ ทั้งนี้โดยธรรมชาติแล้วประเพณีจะไม่หายไปง่าย ๆ ดังที่เสฐียรโกเศศ (2517:163) กล่าวว่า

ประเพณีนั้นตายยาก เพราะถ้าไม่มีเหตุจำเป็นที่จะเลิกหรือเปลี่ยนแปลงก็เป็น
ไม่ยอมเลิกยอมเปลี่ยนแปลงเด็ดขาด เว้นแต่ประเพณีใดที่เห็น ได้ชัดว่าเป็นประเพณีที่ล้าหลัง
ถ่วงความเจริญหรือเป็นประเพณีที่เสียหายแก่ส่วนรวม ประเพณีนั้นก็จะหายไปเอง

ด้วยประเพณีเป็นความเชื่อและการปฏิบัติของคนในสังคมหนึ่ง ๆ ดังนั้นประเพณีจึงมีความสำคัญต่อคนและสังคมที่ปฏิบัติ ทั้งนี้ได้มีผู้กล่าวถึงความสำคัญของประเพณี สรุปได้ดังนี้

อุทัย หิรัญโต (2519:231) กล่าวถึงความสำคัญของประเพณี สรุปได้ว่า ประเพณีเป็นกฎเกณฑ์แบบแผนที่สังคมกำหนดขึ้นเพื่อใช้ร่วมกันในหมู่สมาชิกของสังคมนั้น ประเพณีจึงเป็นเครื่องบอกความเป็นพวกเดียวกันของผู้ที่ยึดถือประเพณีเดียวกัน

อานนท์ อากาภิรม (2525: 126) กล่าวถึงความสำคัญของประเพณี สรุปได้ว่า เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นว่าสังคมมีความเจริญและความเสื่อมอย่างไรบ้าง กล่าวคือ ถ้าสมาชิกของสังคมปฏิบัติตามและพยายามรักษาไว้มิให้สูญหายก็ถือได้ว่าสังคมนั้นมีความเจริญองงาม โดยเฉพาะทางด้านจิตใจ แต่ถ้าสังคมใดละเลยไม่สนใจที่จะรักษาประเพณีของคนก็ย่อมแสดงให้เห็นถึงความเสื่อมโทรมทางด้านจิตใจ

จากความสำคัญของประเพณีดังกล่าวข้างต้นจึงพอสรุปได้ว่าประเพณีมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของมนุษย์และการอยู่ร่วมกันในสังคม เป็นเครื่องควบคุมความประพฤติของคนในสังคม ตลอดจนเป็นเครื่องแสดงความเป็นพวกเดียวกัน

อย่างไรก็ตามประเพณีอาจจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอเพื่อให้สอดคล้องกับสังคมในยุคสมัยนั้น ๆ ซึ่งลักษณะการเปลี่ยนแปลงนี้จะไม่ทิ้งลักษณะเดิมทั้งหมด ทั้งนี้ปัจจัยที่ทำให้ประเพณีเปลี่ยนแปลงก็คือ มนุษย์นั่นเอง ด้วยมนุษย์จะเป็นทั้งผู้สร้างและผู้ทำลาย ดังที่นิพนธ์ สุขสวัสดิ์ (2521: 7) ได้กล่าวถึงบุคคลที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงประเพณี สรุปได้ว่า

1. วัยรุ่น เป็นกลุ่มที่กล้าสมัยมีความคิดว่าประเพณีเดิมไร้เหตุผล เก้าคร้าครี่ ถ้ารักษาไว้ก็จะถ่วงความเจริญ ก็จะพยายามล้มเลิกให้เด็ดขาด
2. วัยกลางคน เป็นกลุ่มที่เหมาะสมกับสมัย มีความคิดและจิตใจที่จะปรับปรุงแก้ไขประเพณีที่เห็นว่ากล้าสมัยให้มีความเจริญ หรือช่วยปฏิรูปของเก่าให้เข้ากับของใหม่ คนกลุ่มนี้จะไม่ทิ้งประเพณีเดิมอันเป็นสัญลักษณ์ของตนให้สูญหาย
3. วัยชรา เป็นกลุ่มที่กล้าสมัยจะมีจิตใจและความรู้สึกนึกคิดที่เก่าไม่ชอบการเปลี่ยนแปลงประเพณีเดิม ให้เป็นไปตามการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อม แต่จะเห็นว่าประเพณีเดิมคืออยู่แล้ว ไม่สนใจสิ่งใหม่ ๆ

ทั้งนี้ถ้าเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากสภาพดินฟ้าอากาศจะเป็นการเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติที่ค่อยเป็นค่อยไปใช้ระยะเวลาที่ยาวนาน เช่น ประเพณีบวงสรวงเทวดา ซึ่งปัจจุบันแทบไม่มีใครทำแล้ว เพราะป่าในปัจจุบันไม่รก อย่างไรก็ตามประเพณีย่อมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอถึงมนุษย์ไม่กระทำธรรมชาติก็จะเปลี่ยนแปลงด้วยตัวของมันเองด้วยเช่นกัน

จากการศึกษาเกี่ยวกับประเพณีพบว่า ประเพณีจะเป็นเรื่องที่จะต้องกระทำหรือดำเนินการใด ๆ อย่างต่อเนื่องจนเกิดเป็นนิสัย และอาจเป็นแบบอย่างให้คนอื่นประพฤติปฏิบัติสืบทอดต่อ ๆ กันด้วย ซึ่งประเพณีของไทยเราก็จะมีลักษณะดังกล่าวข้างต้นด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ประเพณีไทยมักจะควบคู่กับการประกอบทางพิธีกรรมด้วยเสมอ ทั้งนี้เพราะพิธีกรรมก็จัดเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่คนในสังคมได้สร้างขึ้นมาเพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงทางจิตใจ ซึ่งเมื่อประกอบพิธีกรรมแล้วย่อมสร้างความสุขใจ ความหวังให้แก่ผู้ประกอบพิธี ตลอดจนยังคาดหวังว่าพิธีกรรมจะนำไปสู่ความสุข ความเป็นสิริมงคล ดังนั้นลักษณะของพิธีกรรมจึงมีอยู่ด้วยกัน 2 ลักษณะ คือ ลักษณะที่เน้นเรื่องของจิตใจ และลักษณะที่เน้นเรื่องสัญลักษณ์ (กิ่งแก้ว อรรถากร 2520:96) ดังที่ วิษากรณ์ แสงมณี (2525:1) ได้กล่าวถึงลักษณะของพิธีกรรม สรุปได้ว่า พิธีกรรมเป็นงานที่จัดขึ้นเพื่อความขลังอันเป็นการแสดงออกถึงความศักดิ์สิทธิ์ และเรื่องเฉพาะกลุ่มของบุคคลที่เกี่ยวข้องเชื่อถือเท่านั้น ซึ่งการประกอบพิธีกรรมมักจะระบุชื่อพิธีกรรมนั้น ๆ โดยพิธีกรรมจะมีบทบาทในการสร้างความศรัทธา ความเชื่อมั่น ความรู้สึกร่วมกัน ก่อให้เกิดความเคร่งขรึม ความขลัง ตลอดจนความปลื้มปิติยินดี

นอกจากพิธีกรรมจะมีบทบาทดังกล่าวแล้วพิธีกรรมยังมีความสัมพันธ์กับความเชื่อของคนในสังคมอีกด้วยเพราะความเชื่อเป็นพื้นฐานของการกระทำไม่ว่าจะเป็นความเชื่อต่อสิ่งใดซึ่งพิธีกรรมในสังคมไทยมีอยู่ 2 ประเภท คือ พิธีกรรมที่เป็นส่วนร่วมก็จะมีลักษณะแบบแผนการกระทำที่คล้ายคลึงกันทั้งประเทศและพิธีกรรมเฉพาะท้องถิ่นซึ่งก็จะมีแบบแผนการกระทำที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นใดถิ่นหนึ่ง ทั้งนี้ปัจจัยที่ทำให้ประเพณีแต่ละท้องถิ่นแตกต่างกัน พอสรุปได้ดังนี้

1. สิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ได้แก่ สภาพภูมิประเทศ ภูมิอากาศ อาชีพและทรัพยากรตามธรรมชาติ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ในแต่ละภาคอาจจะแตกต่างกันออกไป เช่น ภาคอีสานมีอาชีพทำนาต้องอาศัยน้ำเป็นหลัก ดังนั้นจึงมีประเพณีเกี่ยวกับข้าวและน้ำฝน ทางภาคใต้มีสภาพพื้นที่มีแร่ธาตุและอยู่ติดทะเล จึงมีประเพณีชักพระ ประเพณีแข่งเรือ เป็นต้น

2. สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ด้วยวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เกิดจากวิถีชีวิตของคนในสังคม ดังนั้นวัฒนธรรมจึงแสดงออกในรูปภาษา ประเพณี กิจกรรมการละเล่นต่าง ๆ ตลอดจนสิ่งต่าง ๆ ที่คนในสังคมร่วมกันสร้างขึ้นแล้วถ่ายทอดไว้

3. สิ่งแวดล้อมทางสังคม ด้วยสังคมจะต้องประกอบไปด้วยคนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปและขณะเดียวกันก็ต้องมีการกำหนดขอบเขตฐานะทางสังคม บทบาททางสังคมเป็นกลุ่มตนเองโดยเฉพาะ ดังนั้นสภาพทางสังคมที่แตกต่างย่อมทำให้ประเพณีต่างกันด้วย เช่น คนไทยกับคนอเมริกาจะมีสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ต่างกัน เป็นต้น

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าประเพณีและพิธีกรรมมีความสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก เพราะพิธีกรรมจะเป็นตัวช่วยทำให้คนในสังคมได้บรรลุเป้าหมายในสิ่งที่ต้องการ

2. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ

มนุษย์มีความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติมาตั้งแต่โบราณกาล โดยเชื่อว่ามีอำนาจอิทธิฤทธิ์เหนือมนุษย์สามารถที่จะให้คุณหรือโทษได้ ซึ่งความเชื่อลักษณะนี้ไม่ว่าจะยุคสมัยใดก็มีอิทธิพลเหนือความคิดและการกระทำของมนุษย์และความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาตินี้บางชนิดก็จัดอยู่ในรูปของศาสนาดั้งเดิม (Primitive Religion) ก่อนที่จะพัฒนามาเป็นศาสนาในปัจจุบัน แต่ความเชื่อบางอย่างก็อาจจะมิได้เกี่ยวข้องกับศาสนาแต่อย่างใด (อมรรัตน์ ชัยรัตน์ 2531: 8) ดังที่พระยาอนุมานราชธน (2502:32-33) ได้กล่าวถึงวิวัฒนาการของความเชื่อ สรุปได้ว่า ความเชื่อของมนุษย์จะแบ่งออกเป็นสองระยะ คือ ระยะแรกมนุษย์เชื่อว่าสิ่งต่าง ๆ จะมีชีวิตหรือไม่มีชีวิตก็ตามจะมีอำนาจอยู่ในตัวเอง ซึ่งอาจให้คุณให้โทษได้

คติความเชื่อนี้เรียกว่า ความเชื่อ ความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ และระยะต่อมานุษยวิทยามีความเชื่อว่าคนตลอดจนถึงสิ่งมีชีวิตหรือไม่มีชีวิตก็ตามย่อมมีสิ่งหนึ่งซึ่งมองไม่เห็นตัวสิ่งอยู่ในนั้น ซึ่งสิ่งนั้นจะเรียกว่า ผีหรือวิญญาณ

อย่างไรก็ตามความเชื่อของมนุษย์จัดเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม ด้วยมนุษย์โดยทั่วไปต้องการความปลอดภัยในร่างกายและจิตใจ ความเชื่อต่าง ๆ จึงมักได้รับการบอกเล่าจากคนรุ่นก่อนสืบทอดกันมาว่ามีอำนาจลึกลับช่วยคุ้มครองรักษา จึงมีการประกอบพิธีกรรมเพื่อแสดงความเคารพถึงศักดิ์สิทธิ์และเชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์นี้จะทำให้เกิดเหตุร้ายหรือเหตุดีได้ (วิทย์ พิณคันเงิน 2515: 397-403)

ชลธิรา กัลลศอยู่ (2519:14-15) ได้กล่าวถึงมูลเหตุของการเกิดความเชื่อเรื่องภูตผีปิศาจและความเชื่อในปรากฏการณ์เหนือธรรมชาติว่า

ความเชื่อเช่นนี้มีบ่อเกิดมาจากจิตใจของมนุษย์ คือ ความไม่เข้าใจ ความกลัว การสนองความต้องการจำเป็นทางใจ แล้วกำหนดขึ้นด้วยจินตนาการสร้างสรรค์บอกมาด้วยกระบวนการทางจิตใจที่ซับซ้อนปรากฏออกมาในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์หรือบุคลาธิษฐาน

บุปผา ทวีสุข (2520: 156) กล่าวถึงมูลเหตุของการเกิดความเชื่อสรุปได้ว่า ความเชื่อเกิดจากความกลัวของมนุษย์หรือความไม่รู้ หรือหาเหตุผลไม่ได้ อาจเสื่อมเมื่อมีความเจริญและหาเหตุผลมาตอบได้ และความเชื่ออาจเกิดจากมนุษย์มีความฉลาดมีประสบการณ์มากกว่า กระทำไปเพื่อหาวิธีสร้างความเชื่อให้เกิดขึ้น ทั้งนี้เพื่อความเป็นระเบียบของสังคม

และภิญโญ จิตต์ธรรม (2522:2) ได้กล่าวถึงความเชื่อไว้ว่า

ความกลัวและความไม่รู้เป็นเหตุให้เกิดความเชื่อ และความเชื่อก็เป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดศาสนาในสังคมมนุษย์สมัยโบราณ (Primitive Society) อย่างไรก็ตามแม้ปัจจุบันนี้วิทยาศาสตร์เจริญก้าวหน้าไปมาก แต่มนุษย์ก็ยังมีพฤติกรรมแสดงออกทางความเชื่อกันอยู่ในชีวิตประจำวัน

ดังนั้นจะพบว่ามูลเหตุของการเกิดความเชื่อดังที่กล่าวมาข้างต้นนั้น เกิดจากความกลัวหรือความไม่รู้ของมนุษย์เป็นส่วนใหญ่และด้วยกลัวว่าจะได้รับอันตรายจึงเกิดความไม่มั่นคงและพยายามที่จะแสวงหาเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ โดยเฉพาะความเชื่อในเรื่องผีสิงเทวดาหรือสิ่งเหนือธรรมชาติที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้ มนุษย์จึงต้องเกรงกลัวและมักจะแสดงออกในรูปของพิธีกรรมโดยอาจจะมีการเช่น สรงนุษาแบบง่าย ๆ หรืออาจจะมีการสวดอ้อนวอนให้ช่วยเหลือในสิ่งที่ตนต้องการ และถ้าเป็นผีร้ายก็อ้อนวอนให้หลีกไป

ลักษณะการเช่นสรงแบบง่าย ๆ นี้เองได้วิวัฒนาการมาเป็นลำดับ จนกระทั่งเกิดเป็นพิธีกรรมที่มีกฎเกณฑ์ไว้มากมาย (พระยาอนุมานราชชน 2521: 225) จะต้องเป็นผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญ มีการพลีกรรม มีเวทมนต์คาถาและจะต้องทำให้ถูกต้องตามเวลาฤกษ์ยาม ทั้งนี้ผู้เชี่ยวชาญที่กระทำพิธีกรรมก็คือ "สื่อกลางที่ทำหน้าที่เป็นผู้ประสานประโยชน์ เป็นผู้กระทำพิธีคิดต่อร้องขอหรือแจ้งความประสงค์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์" (ชัยพร พิบูลศิริ 2524: 1-2)

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าความเชื่อนั่นเองที่เป็นเหตุให้มนุษย์ประกอบพิธีกรรมอันวิจิตรพิสดารขึ้น ซึ่งพฤติกรรมของมนุษย์นี้สามารถยึดหยุ่นได้ ด้วยเหตุนี้พิธีกรรมของมนุษย์จึงมีความแตกต่างกันสุดแต่ความเหมาะสมแต่ละภูมิภาคและเหตุการณ์ (ประมวญ ดิฉินสัน ม. ป.ป: 141)

3. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีหน้าที่นิยม

การศึกษาวัฒนธรรมตามทฤษฎีหน้าที่นิยม (Functionalism) นั้นเป็นการศึกษาองค์ประกอบของวัฒนธรรมว่ากิจกรรมที่จัดขึ้นนั้นเกี่ยวข้องกับกันอย่างไรและตอบสนองความต้องการของแต่ละบุคคลอย่างไร (สุนนทิพย์ บุญสมบัติ 2525: 27-28) และได้อำนวยความสะดวกแก่กลุ่มและสังคมอย่างไร

ดังนั้นการวิเคราะห์ทางหน้าที่นิยมก็เป็นการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคม ในทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาได้กล่าวถึงหน้าที่นิยม (Functionalism) ว่าเป็นทฤษฎีและเป็นการศึกษาส่วนต่าง ๆ ของสังคมที่เกี่ยวข้องกันว่าแต่ละหน่วยของวัฒนธรรมมีบทบาทส่งเสริมซึ่งกันและกันอย่างไร (อานงค์ อดิวัฒนสิทธิ์ 2523: 112)

นอกจากนั้นได้มีผู้แสดงทรรศนะเกี่ยวกับทฤษฎีหน้าที่นิยม หลายท่านด้วยกัน ดังนี้
 คอร์ดสัน (Richard M. Dorson 1972: 20-25) ได้กล่าวถึงทฤษฎีหน้าที่นิยม สรุปได้ว่า ทฤษฎีหน้าที่นิยมเป็นทฤษฎีทางคติชนวิทยาที่แสดงทรรศนะของปรัชญาซึ่งถือว่าทุกสิ่งทุกอย่างมีอยู่ได้ด้วยการมีหน้าที่

บรรพต วีระชัย (2514: 288) ได้กล่าวถึงหน้าที่นิยมในทางสังคมวิทยา มานุษยวิทยา สรุปได้ว่า สิ่งที่มีมนุษย์ยึดถือใช้หรือปฏิบัติอยู่จะเป็นสิ่งที่มีหน้าที่ (Function) หรือมีประโยชน์ ถ้าสิ่งใดไม่เป็นประโยชน์หรือไม่มีหน้าที่ก็จะสูญหายหรือถูกยกเลิกไป

ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์ (2525: 99-110) ได้กล่าวถึงหน้าที่ของคคิชาชาวบ้านทางมานุษยวิทยาว่า หน้าที่ของคคิชาชาวบ้าน อาจสรุปได้ดังนี้

1. ให้ความบันเทิง เช่น เพลงพื้นบ้านที่ร้องในขณะที่ทำงานเป็นการใช้เวลาให้ผ่านไปด้วยความสนุกสนาน

2. ช่วยให้อารมณ์เก็บกดและความคับข้องใจได้คลี่คลาย

3. ช่วยให้วัฒนธรรมเข้มแข็งขึ้นโดยทำให้วัฒนธรรมของสังคมดำเนินไปอย่างถูกต้องและมั่นคง

4. ทำหน้าที่ให้การศึกษแก่ชาวบ้านโดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมที่ไม่รู้หนังสือและยังช่วยควบคุม

พฤติกรรมของสังคม

5. ทำหน้าที่รักษาแบบแผนพฤติกรรมซึ่งเป็นที่ยอมรับในสังคม

ศุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2525: 25-27) ได้เสนอแนวทางการศึกษาหาบทบาทและหน้าที่ของวัฒนธรรมพื้นบ้านที่มีต่อเจ้าของวัฒนธรรมโดยตรงว่า อาจใช้ระเบียบวิธีการศึกษาบทบาทหน้าที่ (Functional Method) คือ การนำข้อมูลที่เป็นเรื่องเดียวกันทั้งหมดหรือเท่าที่จะมากได้มาวิเคราะห์หาบทบาทและหน้าที่ที่พบบ่อยครั้งว่ามีอะไรบ้าง มีความถี่มากน้อยเพียงใด ซึ่งอาจจะพิจารณาไปถึงความเปลี่ยนแปลงของแต่ละบทบาทรวมถึงสาเหตุที่ทำให้คลี่คลาย ผลกระทบที่เกิดจากความคงอยู่และการคลี่คลาย

เสาวลักษณ์ อนันตสานต์ (2530: 54-60) กล่าวถึงทฤษฎีหน้าที่นิยม สรุปได้ว่า เป็นแนวคิดที่หลีกเลี่ยงปัญหาในเรื่องแหล่งกำเนิดและการแพร่กระจายของคคิชน แต่หันไปสนใจบทบาทคคิชนและวัฒนธรรม นักมานุษยวิทยากลุ่มหนึ่งมีความเห็นว่า วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ คคิชนซึ่งเป็นผลผลิตของวัฒนธรรมจึงมีหน้าที่ต่อมนุษย์ด้วย

วิลเลียม บาสคัม (William Bascom อ้างอิงมาจากเสาวลักษณ์ อนันตสานต์ 2530: 59-60) ได้กล่าวถึงหน้าที่ของคคิชน สรุปได้ดังนี้

1. เป็นกระบอกเสียงสะท้อนวัฒนธรรม

2. ทำให้แก่งคิดต่าง ๆ ในวัฒนธรรมมีเหตุผล

3. เป็นวิถีทางของการศึกษา

4. รักษาความเป็นแนวร่วมในการยอมรับแบบแผนพฤติกรรมของบุคคลในสังคม

จากการศึกษาทฤษฎีหน้าที่นิยมดังกล่าวข้างต้น อาจสรุปได้ว่า วัฒนธรรมทุกอย่างจะคงอยู่ได้ หรือมีคุณค่าได้นั้นก็ต้องมีหน้าที่ในตัวเอง และถ้าหากสิ่งนั้น ไม่มีหน้าที่ก็จะสูญหายไปที่สุดในทางคติชนวิทยาสามารถใช้ทฤษฎีหน้าที่นิยมนี้ศึกษาประเพณีท้องถิ่นได้ว่าประเพณีนั้นๆจะมีหน้าที่อย่างไรต่อสังคม

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเรื่อง ประเพณีการไหว้เจ้าปู่ฤๅษี อำเภอโพธารอง จังหวัดร้อยเอ็ด: การวิเคราะห์เชิงหน้าที่นิยม นี้พอสรุปได้ดังนี้

สุเทพ สุนทรเกตุ (2511) ได้ศึกษาเรื่องผีปู่ตาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สรุปผลการศึกษาได้ว่า ผีปู่ตาเป็นวิญญาณบรรพบุรุษประจำหมู่บ้านที่ไม่อาจกำหนดที่มาได้ แต่เชื่อว่าเป็นบรรพบุรุษของชาวบ้านทุกคน ทำหน้าที่คุ้มครองอันตรายที่จะเกิดขึ้นกับหมู่บ้านและสามารถคลั่งคลุ้มในสิ่งต่าง ๆ ได้ตามที่มีผู้บนบาน โดยมี จ้ำ เป็นสื่อกลางในการติดต่อ การเลี้ยงผีปู่ตาวะกระทำในเดือนหก มีการเชิญผีปู่ตามาเข้าทรงเพื่อตอบคำถามต่าง ๆ ตามที่ชาวบ้านต้องการทราบ

เจ เอ็น พูแคน (2527) ได้ศึกษาเรื่องเวทคาและผีของชาวอาหมแ่งมูมหนึ่งของความเชื่อของชาวไท (ไต) โบราณ สรุปผลการศึกษาได้ว่า ชาวอาหมมีความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ เทพเจ้า ฤๅษี ผี ปีสาง ตั้งแต่ยุคเริ่มแรกก่อนที่จะอพยพเข้ามายังกลุ่มน้ำพรมบุตร แม้ว่าจะได้รับอิทธิพลของฮินดู แต่ระบบความเชื่อเดิมก็ยังคงอยู่ มีการเซ่นไหว้ในเดือน 3 เดือน 5 เดือน 6 เดือน 8 เดือน 10 เดือน 12 ส่วนเดือนอื่น ๆ ถือว่าอับมงคลห้ามประกอบพิธี

เปรมวิทย์ วิวัฒน์เศรษฐ์ (2527) ได้ศึกษาวรรณคดีอาชุกรกรรมพื้นบ้านไทยทรงดำ อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก ในแนวทฤษฎีหน้าที่นิยม สรุปผลการศึกษาได้ว่า หน้าที่ของเวทมนต์คาถาที่ใช้ในการรักษาโรคภัยไข้เจ็บก็คือ เวทมนต์คาถาที่เป็นเสมือนสิ่งบำรุงขวัญและจิตใจของผู้ป่วยให้มีกำลังใจต่อสู้กับโรคภัยไข้เจ็บ

สมใจ สมเพชร (2530) ได้ศึกษาปริศนาและภาษิตจากบ้านจัดสรร ตำบลสามเงา อำเภอสามเงา จังหวัดตาก ซึ่งเป็นการวิเคราะห์เชิงหน้าที่นิยม สรุปผลการศึกษาได้ว่า หน้าที่ที่สำคัญที่สุดของปริศนาคือเป็นเครื่องมือแสดงออกทางปัญญา ปริศนาทุกปริศนาจะมีหน้าที่เหมือนกัน ต่างกันที่รายละเอียดปลีกย่อยของแต่ละหน้าที่ ส่วนภาษิตนั้นหน้าที่จะขึ้นอยู่กับสถานการณ์และโอกาสที่จะนำไปใช้ที่สำคัญ ดังนั้นหน้าที่ของภาษิตจึงไม่แน่นอนตายตัว แต่หน้าที่ที่สำคัญคือ เป็นเครื่องมือในการอบรมสั่งสอนบุคคลให้มีคุณสมบัติตามที่สังคมต้องการ

อมาวดี เกียรติถาวร (2532) ได้ศึกษาเรื่องเจ้าพ่อศรีนครเตา บทบาทและความสำคัญของการถือผี ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กรณีศึกษาบ้านเมืองเตา อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม สรุปผลการศึกษาได้ว่า เจ้าพ่อศรีนครเตา เป็นผีปู่ตาและบรรพบุรุษผู้สร้างบ้านแปงเมืองที่เชื่อกันมาตามตำนาน มีบทบาทต่อชุมชนและวิถีชีวิตของผู้คนในระดับปัจเจกบุคคล พบว่าความเชื่อมีบทบาทเป็นที่พึ่งทางใจ ส่วนในระดับชุมชนบทบาทโดยตรงคือ การรับรองสถานภาพใหม่ของบุคคล รับรองความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรมชุมชน บทบาทแฝงคือ การควบคุมสังคม รักษาโครงสร้างสังคม

พิสมัย แสงจันทร์เทศ (2536) ได้ศึกษาเรื่องประเพณี พิธีกรรมที่เกี่ยวกับมเหศักดิ์ อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด สรุปผลการศึกษาได้ว่า ชาวพนมไพรเชื่อว่ามเหศักดิ์เป็นเจ้าผีที่มีอำนาจสูงสุดกว่าผีทุกชนิดในชุมชนในการประกอบพิธีกรรมจะมีผู้นำได้แก่ เทียม ซึ่งเป็นร่างทรงของมเหศักดิ์ที่สามารถติดต่อกับมเหศักดิ์ได้ ส่วนพระสงฆ์และผู้อาวุโสเป็นผู้นำได้เฉพาะในพิธีบอกกล่าวและพิธีบำเพ็ญนั้น ด้านระยะเวลาในการประกอบพิธีกรรมจะกระทำในวันพุธแรกของเดือนหก สาเหตุที่เลือกวันพุธเพราะเชื่อว่าเป็นวันผีกินเครื่องสังเวทบูชา มเหศักดิ์มีหน้าที่ในการดูแลรักษาบ้านเมืองให้เกิดความสงบเรียบร้อย ป้องกันเภทภัยที่จะเกิดขึ้นกับบ้านเมืองและช่วยรักษาโรคภัยไข้เจ็บ เป็นที่ปรึกษาตลอดจนช่วยตัดสินใจปัญหาที่สำคัญของชีวิตได้

สง่า พัฒนชีวะกุล (2538) ได้ศึกษาเรื่องเจ้าพ่อพญาแล: ความเชื่อและพิธีกรรม สรุปผลการศึกษาได้ว่า บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการประกอบพิธีกรรม มี 2 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้นำกับกลุ่มผู้เข้าร่วมพิธีกรรม โดยผู้นำในพิธีกรรมได้แก่ ผู้นำบวสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล คนทรง (เทียม) เฒ่าจ้ำ ผู้อาวุโสหรือหัวหน้าครอบครัว คนทรงถือว่าเป็นผู้ที่มีบทบาทที่สุดด้วยสามารถติดต่อกับเจ้าพ่อพญาแลได้และจะพบปะเพื่อให้ความช่วยเหลือประชาชน ส่วนพิธีกรรมส่วนบุคคลในบางพิธีเฒ่าจ้ำและผู้อาวุโสสามารถเป็นผู้นำในการประกอบพิธีได้ ส่วนผู้เข้าร่วมพิธีกรรม ได้แก่ ลูกฝั่งลูกเทียมและชาวบ้านที่นับถือทั่วไป ลูกฝั่งลูกเทียน ก็คือบุคคลที่ได้รับการรักษาจากคนทรงเจ้าพ่อพญาแลให้หายจากเจ็บไข้ได้ป่วย นอกจากนี้ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้าพ่อพญาแลยังได้มีหน้าที่สอดคล้องกับทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ของนักมนุษยวิทยา สังคมวิทยา ที่กล่าวว่าองค์ประกอบที่เป็นปัจจัยทำให้เกิดการคงอยู่ของพิธีกรรมในสังคม เพราะมีความชัดเจน และสอดคล้องกับแนวคิดพื้นฐานของคนในสังคมนั้น ๆ

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้นนี้ผู้วิจัยใช้เป็นแนวทางในการศึกษา ประเพณีการไหว้เจ้าปู่คุณปู่ อังเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด: การวิเคราะห์เชิงหน้าที่นิยม

บทที่ 3

สภาพแหล่งข้อมูลและวิทยาการ

3.1 รายละเอียดเกี่ยวกับแหล่งข้อมูลจังหวัดร้อยเอ็ด

3.1.1. ที่ตั้ง

จังหวัดร้อยเอ็ดตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ระหว่างเส้นรุ้งที่ 15 องศา 24 ลิปดาเหนือ ถึงเส้นรุ้งที่ 16 องศา 19 ลิปดาเหนือ และเส้นแวงที่ 103 องศา 17 ลิปดา ตะวันออก ถึงเส้นแวงที่ 104 องศา 22 ลิปดาตะวันออก ห่างจากกรุงเทพฯทางรถยนต์ประมาณ 509 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดอื่น ๆ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับอำเภอกมลาไสย อำเภอกุสินารายณ์ และอำเภอร่องคำ จังหวัดกาฬสินธุ์ และอำเภอดำชะอี จังหวัดมุกดาหาร
ทิศใต้	ติดต่อกับอำเภอชุมพลบุรี อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ และอำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับอำเภอเสิงสาง อำเภอกุฉินทรา อำเภอเมืองยโสธร และอำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับอำเภอเมืองมหาสารคาม อำเภอวาปีปทุม และอำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม (สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2537: 6)

จังหวัดร้อยเอ็ดมีพื้นที่ประมาณ 8,299.50 กิโลเมตร มีประชากรทั้งสิ้นประมาณ 1,291,966 คน แบ่งการปกครองและการบริหารราชการเป็น 3 รูปแบบ คือ การบริหารราชการส่วนภูมิภาค การบริหารกลาง และการบริหารส่วนท้องถิ่น โดยแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 17 อำเภอ 3 กิ่งอำเภอ 192 ตำบล 2,215 หมู่บ้าน 1 เทศบาล 14 สุขาภิบาล ดังนี้

ลำดับที่	อำเภอ/กิ่งอำเภอ	หมู่บ้าน	ตำบล	รวมจำนวนประชากร
1	เมืองร้อยเอ็ด	179	14	146,687
2	ธวัชบุรี	173	17	93,847
3	โพธิ์ชัย	103	9	55,264
4	อาจสามารถ	125	10	72,647
5	สุวรรณภูมิ	166	15	163,844
6	พนมไพร	158	13	80,462
7	เกษตรวิสัย	153	13	98,449
8	จตุรพักตรพิมาน	126	12	80,040
9	ปทุมรัตต์	90	8	49,012
10	เมืองสรวง	49	5	23,951
11	โพนทราย	55	5	25,310
12	เสลภูมิ	222	18	122,989
13	โพนทอง	161	14	105,305
14	หนองพอก	101	9	61,572
15	เมยวดี	42	4	21,303
16	ศรีสมเด็จ	81	8	39,678
17	จังหาร	103	8	47,457
18	กิ่งอำเภอเชียงขวัญ	65	6	28,073
19	กิ่งอำเภอหนองฮี	53	4	26,086
20	กิ่งอำเภอทุ่งเขาหลวง	-	-	-
	รวม	2,215	192	1,291,966

(กรมการพัฒนาชุมชน 2539: 123-125)

3.1.2 ลักษณะภูมิประเทศ

จังหวัดร้อยเอ็ดมีพื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ราบสูงและมีพื้นที่ภูเขา ตอนกลางของจังหวัด ส่วนใหญ่มีพื้นที่เป็นลูกคลื่นลอนตื้น โดยจะครอบคลุมพื้นที่ประมาณร้อยละ 60 ของพื้นที่ทั้งหมด นอกจากนี้พื้นที่บางส่วนอยู่ในพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้ รวม 4 อำเภอ คิดเป็นพื้นที่ 1 ใน 5 ของพื้นที่ทั้งหมด (กรมการพัฒนารุมน 2539: 123) สภาพพื้นที่และลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดร้อยเอ็ด สามารถแบ่งได้ ดังนี้

ก. บริเวณภูเขาทางตอนเหนือของจังหวัด สภาพเป็นพื้นที่ป่าไม้และภูเขาเตี้ย ๆ อยู่ทางตอนเหนือ อยู่ในเขตอำเภอหนองพอก อำเภอโพนทอง อำเภอโพธิ์ชัย และอำเภอเมษวดี

ข. บริเวณที่ราบสูง สภาพภูมิประเทศเป็นพื้นที่ตอนต้นอยู่บริเวณตอนกลางของจังหวัดอยู่ในเขต อำเภอเสถภูมิ อำเภออาจสามารถ อำเภอเมืองสรวง อำเภอจตุรพักตรพิมาน อำเภอเมืองร้อยเอ็ด อำเภอธวัชบุรี และอำเภอเมษวดี

ค. บริเวณที่ราบลุ่ม เป็นพื้นที่ราบริมฝั่งแม่น้ำไหลผ่านจังหวัดร้อยเอ็ด ครอบคลุมพื้นที่ตอนล่างของจังหวัดอยู่ในเขตปทุมรัตน์ อำเภอเกษตรวิสัย อำเภอสุวรรณภูมิ อำเภอพนมไพรและกิ่งอำเภอโพธิ์ทราย ซึ่งเป็นพื้นที่ราบต่ำ รูปแอ่งกระทะ ที่เรียกว่า ทุ่งกุลาร้องไห้ (สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2537: 5)

3.1.3 ลักษณะภูมิอากาศ

จังหวัดร้อยเอ็ดจะได้รับอิทธิพลของลมมรสุมที่พัดประจำเป็นฤดูกาลโดยพัดจากทิศตะวันออกเฉียงเหนือในฤดูหนาวเรียกว่า มรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งอิทธิพลของลมนี้ทำให้บริเวณจังหวัดร้อยเอ็ดประสบกับภาวะอากาศหนาวเย็นถึงแห้งแล้ง และมรสุมตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งจะทำให้อากาศชุ่มชื้นและมีฝนตกทั่วไป (สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2537: 7)

3.1.4 สภาพเศรษฐกิจ

ประชากรส่วนใหญ่ของจังหวัดประกอบอาชีพการเกษตรคิดเป็นร้อยละ 80 ของประชากรทั้งหมด อาชีพหลักของประชากรได้แก่ การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การทอผ้าไหม ปลูกยาสูบและเลี้ยงสัตว์ ทั้งนี้ประชากรใช้พื้นที่ทำการเพาะปลูก 2.8 ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ 82 ของพื้นที่การเกษตรทั้งหมด (กรมการพัฒนารุมน 2539: 123-124)

3.1.5 การท่องเที่ยว

จังหวัดร้อยเอ็ดมีสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ บึงพลาญชัย และพระพุทธรัตนงกลม มหามณี ที่ตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมืองร้อยเอ็ด นอกจากนี้ยังมีสถานที่ท่องเที่ยวอื่น ๆ ของจังหวัดที่อยู่กระจัดกระจายตามอำเภอต่าง ๆ เช่น พระมหาเจดีย์ชัยบาดาล วนอุทยานผาน้ำร้อน และบึงเกลือ เป็นต้น

3.2 รายละเอียดเกี่ยวกับแหล่งข้อมูลอำเภอโพนทอง

3.2.1 ที่ตั้ง

อำเภอโพนทองตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของจังหวัดร้อยเอ็ด อยู่ห่างจากจังหวัดร้อยเอ็ดประมาณ 48 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับอำเภอใกล้เคียง ดังนี้

ทิศเหนือ ติดกับอำเภอเมยวดี จังหวัดร้อยเอ็ด และอำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

ทิศตะวันออก ติดกับอำเภอเสลภูมิ อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด

ทิศตะวันตก ติดกับอำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด

ทิศใต้ ติดกับอำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

อำเภอโพนทองมีพื้นที่การปกครองประมาณ 778 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 486,250 ไร่ ตำบลที่รับผิดชอบ 14 ตำบล มีหมู่บ้านทั้งหมด 161 หมู่บ้าน และมีสุขาภิบาลแวง 1 แห่ง ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของประชากรในอำเภอโพนทองจะมีลักษณะกระจุกตัวเป็นกลุ่ม หรือเป็นชุมชนใหญ่ ได้แก่ บริเวณสุขาภิบาลแวง ซึ่งอยู่ในตำบลแวง และตำบลสระนกแก้ว อีกลักษณะจะกระจายอยู่ตามพื้นที่เกษตรกรรมของตนเองทุกตำบล ประชากรของชาวอำเภอโพนทองโดยส่วนใหญ่ นับถือศาสนาพุทธ

3.2.2 ลักษณะภูมิประเทศ

อำเภอโพนทองมีพื้นที่ที่มีความลาดเทจากทิศเหนือไปทางทิศใต้ของอำเภอ ทิศตะวันออกเฉียงใต้และทิศตะวันตกเป็นคอนสลับที่นา ที่ราบลุ่มในบริเวณด้านข้างจากทิศเหนือลงทิศใต้

3.2.3 สภาพเศรษฐกิจ

ชาวอำเภอโพนทองมีอาชีพหลักคือ การทำนา รองลงมาคือ อาชีพทำไร่และอื่น ๆ

3.2.4 ประเพณีดั้งเดิม

ชาวอำเภอโพนทองพึงปฏิบัติตามประเพณีฮีตสิบสอง ครองสิบสี่ และจะมีประเพณีที่สำคัญที่ชักชวนให้นักท่องเที่ยวเข้ามาในอำเภอ คือ งานบวงสรวงสมโภชเจ้าปู่กุคเป็ง ในวันพุธแรกของเดือน 6 งานนี้จัดเดือนพฤศจิกายนของทุกปี (บรรยายสรุปแนวทางแก้ไขปัญหาของเกษตรกรในพื้นที่ของอำเภอโพนทอง ร้อยเอ็ด น.ป.ป. : 1-6)

3.3 วิถีการ

3.3.1 นายไพบ พลเยี่ยม ผู้ดูแลศาลเจ้าปู่กุคเป็ง

นายไพบ พลเยี่ยม ปัจจุบันมีอายุ 72 ปี เป็นชาวอำเภอโพนทอง อยู่บ้านเลขที่ 238 หมู่บ้านโนนสวรรค์ เดิมมีอาชีพทำนา แต่ในปีพุทธศักราช 2530 ได้รับคัดเลือกให้เป็นผู้ดูแลศาลเจ้าปู่กุคเป็งแห่งนี้ หรือที่ชาวบ้านจะเรียกว่า เฒ่าเข้าจ้ำ จนกระทั่งถึงปัจจุบัน

การคัดเลือกผู้ดูแลศาลเจ้าปู่แห่งนี้มีกฎว่า จะต้องเป็นคนชาวอำเภอโพนทอง โดยมีความเชื่อว่า เจ้าปู่จะเป็นผู้คัดเลือกเองซึ่งใช้วิธีการจับสลาก นั่นคือ ในแต่ละหมู่บ้านของอำเภอโพนทองจะคัดเลือกตัวแทนของหมู่บ้านมาก่อนถึงวันงาน และเมื่อถึงวันงานประเพณีคือ วันพุธแรกของเดือน 6 ชาวอำเภอโพนทองจะมาร่วมงานประเพณี ต่อจากนั้นตัวแทนของแต่ละหมู่บ้านจะมาประชุมพร้อมกันบริเวณบนศาลฯ และจับสลากที่คณะกรรมการผู้ดูแลทรัพย์สินของศาลเจ้าปู่ฯ จัดขึ้น ใครได้เบอร์ 1 ผู้นั้นก็จะได้เป็นผู้ดูแลศาลเจ้าปู่ฯ ซึ่งจะต้องดูแลศาลเจ้าปู่ฯ ไปตลอดชีวิตและเมื่อผู้ดูแลศาลเสียชีวิตเมื่อใดก็จะมี การเลือกผู้ดูแลศาลเจ้าปู่ฯ คนใหม่

เมื่อได้รับการคัดเลือกให้เป็นผู้ดูแลศาลเจ้าปู่ฯแล้ว ในที่นี้คือ นายไพบ พลเยี่ยม ก็จะต้องหาไม้ไผ่แก่ ๆ ที่มีความยาวตามยาวโดยวัดจากช่วงแขนของนายไพบเอง (2 ช่วงแขน) มาไว้ประจำศาลเจ้าปู่ฯ เพื่อเอาไว้เสี่ยงทายให้กับผู้ที่เข้ามาสักการะและสอบถามเรื่องราวต่าง ๆ จากเจ้าปู่ฯ ทั้งนี้ไม้เสี่ยงทายของผู้ดูแลศาลเจ้าปู่ฯ คนเก่าก็ยังต้องเก็บรักษาไว้ที่ศาลเจ้าปู่ฯ ตามเดิม

วิธีการสอบถามนั้น มีวิธีการดังนี้

1. ตั้งนะโม 3 จบ
2. กล่าวคำอัญเชิญเจ้าปู่ ด้วยข้อความที่ว่า

สาธุ สาธุ ยุกาเทพเจ้า สิ่งศักดิ์สิทธิ์และภูมสถานที่นี่ เจ้าที่เจ้าทาง เจ้าปู่ เจ้าตาที่ท่านคุ้มครองปกป้องรักษา ลูกหลานบ้านเมืองได้อยู่เห็นเป็นสุขตลอดตลอดภัย พร้อมทั้งสิ่งต่าง ๆ สารพัดทุกสิ่งทุกอย่าง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในภูมสถานที่นี่ พร้อมทั้งเจ้าแม่ ธรรมชาติที่ท่านเสด็จอยู่ในหอในหุ่่งแห่งนี้ที่ท่านรอคอยรับลูกรับหลานจะเข้ามาร่วมพิธี นมัสการถวายดอกไม้และรูปเทียนให้แก่เจ้าปู่เจ้าตา รุกขเทพเจ้าแห่งนี้ สิ่งศักดิ์สิทธิ์และ ภูมสถานที่นี่ เนื่องจากว่าท่านมาขออนุญาตจากพระเดชพระคุณเจ้าปู่เจ้าตาผู้ศักดิ์สิทธิ์ ผู้มีฤทธิ์มีเดช ท่านผู้ที่มีหูและตาทิพย์ขอให้สงสารเมตตากรุณาแก่บ้านเมืองได้รับแต่ความสุข ความเจริญตลอดตลอดภัยทุกประการ เทอญ สาธุ สาธุ

3. กล่าวคำถามที่ต้องการสอบถามจากเจ้าปู่

หลังจากที่กล่าวข้อความอัญเชิญแล้วนายโบบจะตั้งคำถาม โดยคำถามนั้นจะเป็น คำถามที่ได้รับคำตอบว่า ใช่, ไม่ใช่, ได้ หรือ ไม่ได้ เท่านั้น เช่น

สาธุ สาธุ ยุกาเทพเจ้า สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในภูมสถานที่นี่ ช่วงนี้ก็มีหัวหน้าเพื่อน เข้ามาปรึกษาหารือเรื่องต่าง ๆ นานา หากหลักฐานเดิม ประวัติเดิม ความเป็นมาของเจ้าปู่ เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าผู้อุปถัมภ์ผู้ปฏิบัติท่านอยู่ในขณะนี้ ข้าพเจ้าปรับทราบ ข้าพเจ้าพบเห็น ความเป็นมา ข้าเกิดมาก็เห็นแต่อยู่อย่างนี้ เพราะฉะนั้นช่วงนี้ท่านก็อยากถามว่าบุตรตี้น้อย เกิดในอุทรสิเป็นแม่หญิงหรือเป็นผู้ชาย (กล่าวชื่อผู้ขอลถาม) ขอลถามเจ้าปู่เสี่ยงทายไม้ศักดิ์สิทธิ์ ของเจ้าปู่ว่าศักดิ์สิทธิ์แค่ไหนให้เห็นฤทธิ์เห็นเดชในเวลานี้เป็นต้นไป ขออัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ในสากลโลกนี้หรือในภูมสถานที่นี่ ที่ท่านเสด็จอยู่ในหอในหุ่่งแห่งนี้ จงเสด็จลงมาเป็นสักขี พยานให้ระหว่างลูก ๆ หลาน ๆ ได้มาถามครั้งนี้ ขอให้ได้รับความสุขความเจริญทุกสิ่งทุกอย่าง ทุกประการเทอญ

จากนั้นนายโบบจะตั้งคำถามโดยใช้ไม้เสี่ยงทายอีกครั้ง ผู้ที่มีฤทธิ์มีเดชมีหูแก้วและ ตาทิพย์ ขอยเบิ่งขอยแหงง จิเป็นแม่หญิง ก็ขอให้สั้นกว่าวาของข้า ถ้าว่าได้เป็นผู้ชายก็ให้ไม้ ศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าปู่ นั้นยาวออก ยาวเป็นศอกเป็นวาก็ได้ สาธุ สาธุ

ทั้งนี้เจ้าปู่จะตอบคำถามผ่านไม้เสียงทายนายโบเป็นผู้กระทำพิธีให้ ซึ่งถ้าได้ตามสิ่งที่ประสงค์ไม้เสียงทาก็จะมีความยาวกว่าวาของนายโบอย่างเห็นได้ชัดเจน แต่ถ้าไม่ได้ตามสิ่งที่ประสงค์ไม้เสียงทาก็จะมีความยาวเท่าเดิม ซึ่งการเสียงทານี้จะสามารถกระทำได้ทุกวัน-เวลา ยกเว้นวันพระ ด้วยเชื่อว่าเจ้าปู่จะไม่อยู่ในบริเวณศาล ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ให้นายโบอัญเชิญเจ้าปู่มาสอบถามว่าจริงหรือไม่ที่เจ้าปู่จะไม่อยู่ภายในบริเวณศาลในวันพระโดยการเสียงทาด้วยไม้เสียงทายเช่นกัน ซึ่งผลปรากฏว่าไม้เสียงทายได้มีความยาวกว่าวาของนายโบอันแสดงให้เห็นว่าเจ้าปู่จะไม่อยู่บริเวณศาลในวันพระจริง

นอกจากนายโบจะทำหน้าที่ในการดูแลศาลเจ้าปู่ฯ และเป็นผู้สอบถามเรื่องราวต่าง ๆ จากเจ้าปู่แทนผู้ที่เข้าไปสักการะแล้ว นายโบยังต้องมีหน้าที่ในการกล่าวคำถวายภัตตาหารที่คนมาแก้บน พร้อมทั้งเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมในวันงานประเพณีไหว้เจ้าปู่กุดเป้งด้วย

นายโบจะทำหน้าที่ดูแลศาลเจ้าปู่ฯ ตั้งแต่เวลา 04.00-12.00 น. สาเหตุที่ช่วงบายนายโบปิดศาลเจ้าปู่ฯ เพราะจะไม่ค่อยมีใครมาสักการะในช่วงบายนั่นเอง (นายโบ พลเยี่ยม, สัมภาษณ์)

3.3.2 นายสุพรม พลเยี่ยม

นายสุพรม พลเยี่ยม ปัจจุบันมีอายุ 95 ปี เป็นชาวอำเภอโพนทอง อยู่บ้านเลขที่ 126 หมู่ 4 ตำบลเวียง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด มีอาชีพทำนา ปลูกหม่อนเลี้ยงไหม

นายสุพรมได้เล่าถึงประวัติของเจ้าปู่กุดเป้งว่า เชื่อว่าเป็นคนอีสาน บ้านเดิมอยู่ที่อุบลราชธานีแต่ได้เดินทางมาค้าขายในบริเวณหมู่บ้านสร้างที่อยู่เขตอำเภอโพนทองปัจจุบันแล้วเกิดป่วยตาย จากนั้นได้มาเข้าทรงชาวบ้านที่อยู่บริเวณหมู่บ้านโนนสวรรค์ ชาวบ้านจึงร่วมใจกันสร้างศาลต่อมาบริเวณนั้นมีผู้คนไปอาศัยอยู่มากจึงเข้าฝันให้ผู้ดูแลศาลฯขอให้ย้ายศาลมาอยู่ ณ บริเวณหมู่บ้านเกษตร หมู่ 11 ตำบลเวียง อำเภอโพนทอง ซึ่งเป็นที่ตั้งของศาลเจ้าปู่ปัจจุบันนี้เอง และในปีที่มีการย้ายศาลเจ้าปู่ฯ นายสุพรมยังได้ร่วมพิธีในการย้ายครั้งนั้นด้วย ขณะนั้นนายสุพรมมีอายุประมาณ 20 ปี รัชการเป็นเสมียนอำเภอ

นอกจากนี้นายสุพรมยังกล่าวอีกว่า แต่สมัยก่อนในประเพณีของเจ้าปู่ฯจะมีการเล่นการพนันเกือบทุกชนิดซึ่งนายสุพรมก็เคยเข้าไปร่วมเล่นด้วยเช่นกัน แต่ปัจจุบันการเล่นการพนันได้ถูกทางการสั่งห้าม ยกเว้นมีการเล่นพอเป็นพิธีให้เจ้าปู่ได้คู่เท่านั้น (นายสุพรม พลเยี่ยม, สัมภาษณ์)

3.3.3 นายบุญ ศรีบุญรัตน์

นายบุญ ศรีบุญรัตน์ ปัจจุบันมีอายุ 65 ปี เป็นชาวอำเภอโพธารอง อยู่บ้านเลขที่ 58 หมู่ 1 ตำบลเวียง อำเภอโพธารอง จังหวัดร้อยเอ็ด มีอาชีพค้าขาย อดีตเคยเป็นคณะกรรมการของศาลเจ้าปู่ฯ ที่มีหน้าที่ในการจัดการเรื่องทรัพย์สินและจัดเตรียมงานในวันพิธี นายบุญเล่าว่าเดิมพิธีการไหว้เจ้าปู่กุศเป้งนี้กระทำกันเพียงแต่ชาวบ้านไม่กี่หมู่บ้าน ต่อมาได้มีนายอำเภอท่านหนึ่งคือนายเสมอศักดิ์ จิตตะยโสธร ครั้งเมื่อเป็นนายอำเภอโพธารองประมาณเมื่อ 30 ปีที่แล้วได้เข้ามาขอความร่วมมือจากพ่อค้าและประชาชนชาวตลาดอำเภอโพธารองให้ร่วมกันจัดการไหว้เจ้าปู่กุศเป้งนี้ให้เป็นประเพณี เพื่อจะได้พัฒนาด้านต่าง ๆ และให้ถือเป็นประเพณีท้องถิ่น ซึ่งคณะกรรมการนี้จะผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันเข้ามาบริหารโดยเมื่ออายุครบ 60 ปีก็จะเกษียณตัวเองออกไปให้คนรุ่นต่อไปเข้ามาแทนดังเช่นที่ลุงบุญได้เกษียณตัวเองออกมาแล้วเช่นกัน โดยคณะกรรมการนี้จะมีจำนวน 5 คน

ต่อมาผู้ว่าราชการจังหวัดคือ นายประมูล ศรีธาติพิสัย และนายอำเภอโพธารองคือ นายสว่างศักดิ์ แสนชมพู ได้ร่วมกับคณะกรรมการจัดสร้างศาลเจ้าปู่กุศเป้ง ซึ่งมีลักษณะเป็นศาลจีนชั้น เพื่อให้ชาวอำเภอโพธารองในบริเวณใกล้เคียงได้สักการะบูชา ศาลนี้ได้สร้างเสร็จเมื่อปี.ศ. 2520 และชาวอำเภอโพธารองที่อยู่บริเวณตลาดหรือในตัวเมืองจะเรียกว่า ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง ซึ่งจะมีคณะกรรมการจัดงานเฉลิมฉลองขึ้นทุกปีระหว่างวันที่ 6-10 ธันวาคม โดยจะมีมหรสพต่าง ๆ อาทิ งิ้ว หมอลำ ภาพยนตร์ ดิเก โดยงานนี้ไม่เก็บค่าใช้จ่ายใด ๆ ทั้งสิ้นกับผู้ที่มาร่วมงาน

ส่วนทางด้านการประกอบพิธีกรรมในวันพุธแรกของเดือน 6 ที่ชาวบ้านจะกระทำกันที่ศาลเจ้าปู่ฯ นั้น นายบุญเล่าว่าในช่วงระยะ 2-3 ปีที่ผ่านมาคณะกรรมการเกือบจะไม่ได้มีส่วนเข้าไปเกี่ยวข้องแต่อย่างใดคงให้เป็นหน้าที่ของเฒ่าเข้าจ้ำและชาวบ้านในละแวกนั้นทำกันเอง

ดังนั้นในปัจจุบันพิธีไหว้เจ้าปู่กุศเป้งได้แบ่งแยกออกเป็น 2 ประเพณี คือ ประเพณีไทยกับประเพณีจีน โดยประเพณีไทยจะจัด ณ บริเวณศาลเจ้าปู่กุศเป้ง ที่มีชาวบ้านและเฒ่าเข้าจ้ำเป็นผู้กระทำพิธี ส่วนประเพณีจีนจะจัดโดยคณะกรรมการและชาวตลาดในอำเภอโพธารองซึ่งจะกระทำแบบประเพณีจีน มีการไหว้เจ้า มีงิ้วและมหรสพต่าง ๆ เฉลิมฉลอง 5 วัน 5 คืน แต่อย่างไรก็ตามชาวอำเภอโพธารองทั้งชาวไทยและชาวไทยเชื้อสายจีนต่างก็มีความเชื่อและความเคารพนับถือในเจ้าปู่กุศเป้งเหมือน ๆ กัน (นายบุญ ศรีบุญรัตน์, สัมภาษณ์)

3.3.4 นายวิเชียร ทิพมูล

นายวิเชียร ทิพมูล ปัจจุบันมีอายุ 67 ปี เป็นชาวอำเภอเมยวดี อยู่บ้านเลขที่ 68 หมู่ 2 บ้านโคกคำแวง ตำบลชุมพร อำเภอเมยวดี จังหวัดร้อยเอ็ด มีอาชีพทำนา เป็นผู้ที่ได้รับคัดเลือกให้เป็นผู้ดูแลศาลเจ้าปู่กุศเป้งหรือที่ชาวบ้านจะเรียกว่า เฒ่าเข้าจ้ำ ที่อำเภอเมยวดี เนื่องจากบริเวณบ้านโคกคำแวง อำเภอเมยวดีนี้มีการนับถือเจ้าปู่กุศเป้งเช่นเดียวกับชาวอำเภอโพนทองและจะมีการกระทำพิธีต่าง ๆ ตรงกับชาวอำเภอโพนทองทุกประการ แต่ด้วยระยะทางของอำเภอโพนทองกับอำเภอเมยวดีมีระยะทางที่ห่างไกลกันประมาณ 35 กิโลเมตร ชาวอำเภอเมยวดีจึงมาก่อตั้งศาลเจ้าปู่กุศเป้งอีกที่หนึ่งณบริเวณอำเภอนี้ ซึ่งนายวิเชียรเล่าว่าผู้ที่ก่อตั้งศาลเจ้าปู่ก็คือ ชาวอำเภอโพนทองที่อพยพย้ายถิ่นมาอยู่ที่อำเภอเมยวดีนั่นเอง และก็เป็นกรนับถือเจ้าปู่องค์เดียวกัน ดังนั้นลักษณะการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ในวันพุธแรกของเดือน 6 จึงไม่แตกต่างกันกับที่อำเภอโพนทองแต่อย่างใด

แต่อย่างไรก็ตามวิธีการคัดเลือกเฒ่าเข้าจ้ำของชาวอำเภอเมยวดีจะแตกต่างกับที่ชาวอำเภอโพนทองกระทำ กล่าวคือเมื่อเฒ่าเข้าจ้ำคนเก่าเสียชีวิตไปชาวบ้านก็จะไปพร้อมกันที่ศาลเจ้าปู่ของอำเภอเมยวดีพร้อมกับข้องหาปลา 1 อันและจะมีตัวแทนชาวบ้าน 2 คนถือข้องหาปลาซึ่งในข้องนั้นจะวาดรูปหน้าคนติดไว้ จากนั้นข้องหาปลาจะพาผู้ที่ถือข้องเดินเข้าไปในหมู่บ้าน ถ้าหยุดที่ตรงหน้าใครบุคคลนั้นก็จะได้รับเลือกเป็นเฒ่าเข้าจ้ำคนต่อไป แต่ถ้าบุคคลนั้นขัดขืนไม่ยอมรับข้องก็จะเข้าดีบุคคลนั้นจนกระทั่งบุคคลนั้นยอมรับ ซึ่งชาวบ้านก็เชื่อว่าข้องที่เดินไปหาบุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือทำร้ายผู้ที่ได้รับคัดเลือกให้เป็นเฒ่าเข้าจ้ำแล้วไม่รับนี้เพราะอำนาจของเจ้าปู่เป็นผู้กระทำ ซึ่งนายวิเชียรก็เล่าว่าคนที่เคยถูกข้องหาปลาตีมาแล้วเช่นกัน ด้วยนับมาตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษของตนได้รับคัดเลือกให้เป็นเฒ่าเข้าจ้ำมาตลอด จนกระทั่งพ่อของตนเองได้เสียชีวิตลงชาวบ้านก็ได้กระทำพิธีเลือกเฒ่าเข้าจ้ำคนใหม่ และในวันที่ทำพิธีเลือกนั้นนายวิเชียรไม่ได้ไปร่วมงานด้วยแต่ออกไปทำนาตามปกติจนจบวันพิธีมาถึงบริเวณที่ทำนา นายวิเชียรก็ไม่ได้สนใจแต่ประการใดด้วยใจไม่ต้องการเป็นเฒ่าเข้าจ้ำเหมือนพ่อ ข้องหาปลาจึงเข้ามาตีจนนายวิเชียรต้องยอมรับการเป็นเฒ่าเข้าจ้ำ นับตั้งแต่นั้นมาซึ่งรวมระยะเวลาที่นายวิเชียรเป็นเฒ่าเข้าจ้ำที่บ้านโคกคำแวง อำเภอเมยวดี ก็เป็นเวลาเกือบ 21 ปีคือตั้งแต่ปีพ.ศ. 2519-2540

หน้าที่ของการเป็นเฒ่าเข้าจ้ำของนายวิเชียรจะต่างกับที่นายโอบปฏิบัติอยู่ที่ศาลเจ้าปู่อำเภอโพนทอง กล่าวคือ นายวิเชียรไม่ต้องไปเฝ้าอยู่ที่ศาลเจ้าปู่และจะไม่มีไม้เสียงทาบเพื่อไว้ติดต่อกับเจ้าปู่ แต่ถ้าชาวบ้านได้บนบานหรือต้องการถวายสิ่งใดให้แก่เจ้าปู่ชาวบ้านก็จะมาเชิญนายวิเชียร

ให้ไปช่วยประกอบพิธีกรรมให้เท่านั้น ซึ่งก็จะมีข้อห้ามเหมือนกับที่ศาลเจ้าปู่อำเภอโพนทองคือ จะไม่สามารถติดต่อกับเจ้าปู่ได้ในวันพระ และนายวิเชียรก็จะเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมในวันงานประเพณีไหว้เจ้าพ่อคุณเป็งเช่นกัน ซึ่งก็จะกระทำพิธีในวันเวลาเดียวกันกับที่ชาวอำเภอโพนทองกระทำพิธี คือวันพุธแรกของเดือน 6 ตั้งแต่เวลา 08.00 น. เป็นต้นไป (นายวิเชียร ทิพมูล, สัมภาษณ์)

3.4 การประกอบพิธีกรรม

การไหว้เจ้าปู่คุณเป็งจะกระทำพิธีในวันพุธแรกของเดือน 6 สาเหตุที่เลือกกระทำในวันนี้เพราะเพื่อเป็นการบวงสรวงก่อนที่จะถึงหน้าทำนา ซึ่งผู้ประกอบพิธีกรรมประกอบไปด้วยผู้ที่สามารถติดต่อกับเจ้าปู่ได้ หรือที่เรียกกันว่า เฒ่าเข้าจ้ำ และชาวบ้านทั่ว ๆ ไป โดยพิธีนี้จะเริ่มกระทำตั้งแต่เวลาประมาณ 04.00-12.00 น. โดยจะมีเครื่องเซ่นสังเวย ดังนี้

1. เหล้า 6 ไห
2. ไก่ 6 ตัว
3. เต่า 6 ตัว
4. หัวหมู 1 หัว
5. เป็ด 1 ตัว
6. ผลไม้
7. หมากพลู
8. บุหรี่
9. ดอกไม้รูปเทียน
10. น้ำเพื่อทำน้ำมันต์

เมื่อเริ่มกระทำพิธี เฒ่าเข้าจ้ำจะเป็นผู้กล่าวคำบวงสรวง โดยเริ่มตั้งนะโม 3 จบ และกล่าวคำถวายภัตตาหาร

สาธุ สาธุ ยุกาเทพเจ้า สิ่งศักดิ์สิทธิ์และภูมสถานที่นี่ เจ้าที่เจ้าทาง เจ้าปู่เจ้าตาที่ท่านคุ้มครองปกป้องรักษา ลูกหลานบ้านเมืองได้อยู่เห็นเป็นสุขตลอดตลอดภัยพร้อมทั้งสิ่งต่าง ๆ สารพัดทุกสิ่งทุกอย่าง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในภูมสถานที่นี่ พร้อมทั้งเจ้าแม่ธรณีที่ท่านเสด็จอยู่ในหอนในหุ้่งแห่งนี้ที่ท่านรอคอยรับลูก รับหลานจะเข้ามาร่วมพิธีนมัสการถวายดอกไม้และรูปเทียนให้แก่เจ้าปู่เจ้าตา รุกขเทพเจ้าแห่งนี้ สิ่งศักดิ์สิทธิ์และ

ภูมิสถานที่นี่ เนื่องจากว่าท่านมาขออนุญาตจากพระเดชพระคุณเจ้าปู่เจ้าตาผู้ศักดิ์สิทธิ์
ผู้มีฤทธิ์มีเดช ท่านผู้ที่มีบุญและคาถาพิชัยขอให้สงสารเมตตากรุณาแก่บ้านเมืองได้รับแต่ความ
สุขความเจริญตลอดตลอดภัยทุกประการ เทอญ สาธุ สาธุ

จากนั้นก็จะมีการเสี่ยงทายความอุดมสมบูรณ์ของอำเภอ โพนทองตลอดถึงสภาพดินฟ้าอากาศ
โดยจะดัมเต่าบนเตาไฟที่มีน้ำเดือด ถ้าน้ำเดือดแรงก็แสดงว่าสภาพดินฟ้าอากาศดี ข้าวในนาอุดมสมบูรณ์
แต่ถ้าน้ำเดือดไม่แรงก็แสดงถึงความแห้งแล้ง เต่าเมื่อดัมแล้วก็สามารถนำมาแจกกันรับประทานได้ แต่
เค็มหลังจากเสร็จพิธีกรรมแล้วจะมีการเล่นการพนันทุกชนิดบริเวณรอบ ๆ ศาลเจ้าปู่ฯ โดยเชื่อว่าเจ้าปู่ฯ
ชอบ แต่ในปัจจุบันทางการได้สั่งห้ามการเล่นการพนันในวันงานมาเป็นเวลา 2 ปีแล้วคงมีแต่การเล่นบน
ศาลให้เจ้าปู่ฯดูเท่านั้น ซึ่งก็ถือว่าเป็นพิธีกรรมอย่างหนึ่ง นอกจากนี้ก็จะมีมหรสพอื่น ๆ ที่คณะกรรมการ
อาจจะจัดมาร่วม เช่น หมอลำ บั้งไฟ ประทัดกลองยาว เป็นต้น (นายใบ พลเยี่ยม, สัมภาษณ์)

บทที่ 4

วิเคราะห์ประเพณีการไหว้เจ้าปู่กุศเป้ง

ประเพณีการไหว้เจ้าปู่กุศเป้ง จัดขึ้น ณ หมู่บ้านเกษศร หมู่ 11 ตำบลแวง อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นประเพณีท้องถิ่นที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปีโดยกำหนดจัดในวันพุธแรกของเดือนหก ซึ่งในปีพุทธศักราช 2541 นี้ตรงกับวันพุธที่ 29 เมษายน

ในการประกอบพิธีบวงสรวงเจ้าปู่กุศเป้ง จะประกอบไปด้วยศาลเจ้าปู่กุศเป้งที่ตั้งอยู่ ณ อำเภอโพธิ์ทอง ,เฒ่าเข้าจำ ผู้ทำหน้าที่เป็นผู้ประกอบพิธี ,เครื่องเซ่นไหว้ รวมทั้งอุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบพิธี ผู้เข้าร่วมพิธี และงานเฉลิมฉลองหลังจากที่ได้มีการประกอบพิธีเสร็จสิ้นแล้ว ทั้งนี้จุดมุ่งหมายของการบวงสรวงเจ้าปู่กุศเป้งเพื่อความเป็นสิริมงคลให้แก่ชาวอำเภอโพธิ์ทอง และเป็นการสืบทอดประเพณีการไหว้เจ้าปู่กุศเป้งที่ได้กระทำมาเป็นเวลาช้านาน ตลอดจนเป็นการอนุรักษ์ป่าไม้ที่อยู่ในบริเวณศาล ด้วยต้นไม้ที่อยู่ ณ สถานที่นั้นจะไม่มีมีการถูกตัดทำลายแต่อย่างใด

ทั้งนี้การประกอบพิธีจะเริ่มตั้งแต่เวลา 09.00 น. และเสร็จสิ้นการประกอบพิธีประมาณเวลา 12.00 น. โดยจะมีรองผู้ว่าราชการจังหวัดมาเป็นประธานในพิธีและมีเฒ่าเข้าจำเป็นผู้ประกอบพิธี อุปกรณ์และเครื่องเซ่นไหว้ที่ใช้ประกอบพิธี มีดังนี้

1. เหล้าขาว 1 ไห
2. ไก่ต้มสุก 6 ตัว
3. เต้าคัมสุกแล้วแกะเอาแต่เนื้อ 6 ตัว
4. อาหารคาว-หวาน
5. ผลไม้
6. ดอกไม้รูปเทียน

เฒ่าเข้าจำที่ประกอบพิธีในปีนี้เป็น นายเลื่อน พลทะลุ ซึ่งมาทำหน้าที่เป็นเฒ่าเข้าจำแทนนายใบ พลเยี่ยมที่ได้เสียชีวิตเมื่อเดือนมกราคม 2541 ซึ่งนายเลื่อนนี้แต่เดิมก็เป็นผู้ช่วยของนายใบ

อนึ่งเตาที่คัมภีร์จะใช้เสียดทานในเรื่องความอุดมสมบูรณ์ที่จะเกิดขึ้นในปีนั้น ๆ ด้วย โดยจะคัมในน้ำที่เดือดแล้วลักษณะของน้ำที่เดือด ถ้าน้ำเดือนจันท์ก็ทายว่าปีนั้นฝนจะตกต้องตามฤดูกาล พืชพันธุ์ธัญญาหารอุดมสมบูรณ์ แต่ถ้าน้ำเดือนไม่จันท์ก็จะค่อนข้างแห้งแล้ง ซึ่งผลจากการเสียดทานในปีนี้ปรากฏว่าน้ำเดือนจันท์ ฝนฟ้าจะตกต้องตามฤดูกาล น้ำไม่ท่วม จากนั้นเฒ่าเข้าจ้ำจะเริ่มกระทำพิธีโดยการตั้งนะโม 3 จบ แล้วอัญเชิญเทวดา หลังจากบวงสรวงเข้าปุ้เสร็จเรียบร้อยแล้วจะมีการเล่นไฟถวายแด่เจ้าปู่กุศเป้ง ซึ่งจากคำบอกเล่าของผู้ร่วมงานกล่าวว่า แต่เดิมนั้นมีการเล่นการพนันเกือบทุกชนิดในงานนี้ แต่เมื่อ 2-3 ปีที่ผ่านมาทางราชการได้ขอความร่วมมือในการงดการเล่นการพนันเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม พิธีกรรมนี้จึงยังคงเหลือแต่เล่นพอบเป็นการประกอบพิธีเท่านั้น ซึ่งในปีนี้ก็ได้รับเกียรติจากท่านรองผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ดและนายอำเภอโพหนองเป็นผู้เล่นไฟ 3 ขาดถวายให้แก่เจ้าปู่กุศเป้ง

หลังจากเสร็จสิ้นการประกอบพิธีกรรมแล้วชาวบ้านที่มาร่วมพิธีจะร่วมกันเฉลิมฉลองโดยจัดหาอาหารมารับประทานร่วมกันและจัดให้มีมหรสพต่างๆ มากมาย อาทิ หมอลำ หมอลำซิ่ง กลองยาว รวมไปถึงการจุดบั้งไฟ ทั้งนี้มหรสพต่างๆ ที่นำมาเฉลิมฉลองนั้นจะได้รับการอนุเคราะห์จากผู้ที่มาบনขานขอสิ่งต่าง ๆ จากเจ้าปู่กุศเป้ง และเมื่อได้สมดังปรารถนาก็จะนำมหรสพที่บนไว้มาแก้บน หรือในบางปีก็เป็นการถวายจากผู้ที่มีจิตใจศรัทธา ดังเช่นปีที่ร้านบุญการช่างได้จัดหาหมอลำซิ่งมาแสดงถวาย ร้านเทพพิทักษ์ได้จัดหากลองยาวมาถวายให้แก่เจ้าปู่กุศเป้งเช่นกัน แต่อย่างไรก็ตามคณะกรรมการผู้จัดงานก็จะห้ามมหรสพมาถวายเจ้าปู่กุศเป้งด้วยเช่นกัน

นอกจากการจัดมหรสพมาถวายในวันงานแล้ว บางรายก็ถวายสิ่งของเป็นการแก้บน อาทิ การถวายเตาเผากระดาษเงินกระดาษทอง จัดถวายโคขร้านปิ้งที่เขวสวด การสร้างศาลเล็ก ๆ ราชรอบบริเวณศาลเจ้าปู่กุศเป้ง ซึ่งในปัจจุบันมีอยู่เป็นจำนวนมาก

จากการศึกษาประเพณีการไหว้เจ้าปู่กุศเป้ง อำเภอโพหนอง จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่าเจ้าปู่กุศเป้งได้เป็นแหล่งที่พึ่งทางใจให้กับชาวบ้านในอำเภอโพหนอง ดังที่นายสมพงษ์ โพธิ์ธิกะเจ้าของร้านรุ่งพงษ์ ในอำเภอโพหนอง กล่าวว่า "นับถือศรัทธาเจ้าปู่กุศเป้งตั้งแต่มาอยู่อำเภอนี้เมื่อปีพ.ศ. 2531 และเมื่อมาบনขานขอสิ่งใดกับเจ้าปู่กุศเป้งแล้วมักจะได้ตามที่ขอเสมอ" (สมพงษ์ โพธิ์ธิกะ, สัมภาษณ์) หรือกรณีของนายสุริยัน ทองสาครำ ข้าราชการอำเภอโพหนองที่ได้มาร่วมงาน

ซึ่งกล่าวไว้แล้วในบทที่ 3

พิธีบวงสรวงทุกปีตั้งแต่ปีพ.ศ. 2524 ด้วยความศรัทธาและเมื่อบนบานขอสิ่งใดกับเจ้าปู่กุศเป้งแล้วมักจะได้ตามที่ขอ (สุริยัน ทองสาคำ, ตัมภานัม) นอกจากนี้เจ้าปู่กุศเป้งจะเป็นที่พึ่งทางใจให้แก่ชาวอำเภอโพนทองแล้วยังเป็นศูนย์รวมในการสร้างความสามัคคีให้กับชาวโพนทองด้วย ทั้งนี้เพราะก่อนวันงานชาวโพนทองและชาวบ้านในระแวกใกล้เคียงจะมารวมกันโดยพร้อมเพรียงอย่างมีคตินัดหมายเพื่อจัดเตรียมงาน ด้วยทุกคนทราบว่าในวันพุธแรกของเดือน 6 ของทุกปีจะเป็นวันที่ต้องกระทำพิธีบวงสรวงให้แก่เจ้าปู่กุศเป้ง จนกระทั่งได้กลายเป็นประเพณีที่ชาวบ้านได้ร่วมกันสืบทอดต่อ ๆ มาหลายชั่วอายุคน

อย่างไรก็ตามจากการศึกษายังพบว่าชาวโพนทองมีความเชื่อว่าเมื่อประกอบพิธีกรรมแล้วบ้านเมืองจะร่มเย็นเป็นสุข เกิดความสมบูรณ์ในพืชพันธุ์ธัญญาหาร นอกจากนี้บริเวณศาลของเจ้าปู่กุศเป้งยังคงหนาแน่นไปด้วยต้นไม้มหัศจรรย์ที่มีอายุหลายร้อยปี ซึ่งก็จะมีผู้คนเข้าไปตัดไม้ในบริเวณนั้นด้วย ชาวโพนทองเชื่อว่าหากผู้ใดฝ่าฝืนเข้าไปตัดกอบตัดไม้ทำลายป่าแล้วจะเกิดภัยพิบัติแก่ตนเองและครอบครัว นอกเสียจากไม้นั้นจะล้มเอง ชาวโพนทองจึงจะสามารถนำไม้นั้นมาใช้ประโยชน์ในกิจการงานต่าง ๆ ได้ ดังที่เคยปรากฏว่าเจ้าคณะจังหวัดวัดนิคมคณาราม ได้มาขอไม้จากเจ้าปู่กุศเป้งซึ่งเป็นไม้ที่ล้มแล้วไปสร้างกุฏิให้พระภิกษุอยู่ ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าบริเวณศาลเจ้าปู่กุศเป้งนี่จะเป็นสถานที่ที่ช่วยอนุรักษ์ต้นไม้มิให้คงอยู่โดยไมถูกทำลายไปดังเช่นบริเวณอื่น ๆ

จากการศึกษาจึงอาจสรุปได้ว่าชาวอำเภอโพนทองมีความศรัทธาในเจ้าปู่กุศเป้งมานานและได้มีการสืบทอดต่อกันมาจนกระทั่งได้กลายมาเป็นประเพณีท้องถิ่น และประเพณีการไหว้เจ้าปู่กุศเป้งนี้ก็ได้นำให้เกิดผลทางด้านจิตใจ ตลอดจนเป็นการแสดงออกถึงความสมัครสมานสามัคคีในหมู่คณะที่ได้ร่วมมือร่วมใจกันในการประกอบพิธีกรรมนี้และได้ช่วยกันอนุรักษ์ประเพณีนี้ไว้ให้สืบต่อไปอีกนานเท่านาน

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาประเพณีการไหว้เจ้าปู่ฤๅษี อำเภอโพธารอง จังหวัดร้อยเอ็ด: การวิเคราะห์เชิงหน้าที่นิยม มีจุดมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์หน้าที่ของประเพณีการไหว้เจ้าปู่ฤๅษีว่าทำหน้าที่อย่างไรต่อสังคมของชาวอำเภอโพธารอง และเพื่อศึกษาความเชื่อของชาวอำเภอโพธารอง จังหวัดร้อยเอ็ด ที่มีต่อประเพณีการไหว้เจ้าปู่ฤๅษี

การศึกษาค้นคว้านี้ได้กำหนดคสนามข้อมูลที่สำคัญที่ศาลเจ้าปู่ฤๅษี อำเภอโพธารอง จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งเป็นการศึกษาเชิงคติชน โดยการรวบรวมข้อมูลนั้นสามารถแบ่งออกได้ 2 ประเภท คือ ข้อมูลที่ได้จากภาคสนามโดยการสัมภาษณ์ การบันทึกภาพด้วยกล้องถ่ายรูปและการบันทึกภาพด้วยกล้องวิดีโอ รวมทั้งการจดบันทึกข้อมูลตามที่สังเกตได้ อีกส่วนหนึ่งเป็นข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมเอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา

การศึกษาค้นคว้านี้เป็นการศึกษาเชิงคติชน โดยผู้วิจัยได้ติดต่อขอบันทึกภาพและเสียงจากเจ้าเข้าจำ ผู้ที่สามารถติดต่อกับเจ้าปู่ฤๅษีได้ ครั้นเมื่อถึงวันประกอบพิธีคือ วันที่ 29 เมษายน 2541 ผู้วิจัยจึงเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการทางคติชนที่ว่าด้วยวิธีการวิจัยวัฒนธรรมพื้นบ้านเชิงธรรมเนียม (Naturalistic Research) ด้วยเทปบันทึกภาพ เทปบันทึกเสียง และการสังเกตการประกอบพิธีกรรม แล้วจึงนำข้อมูลมาวิเคราะห์ตามแนวทางหน้าที่นิยม (Functional Approach) เพื่อวิเคราะห์หน้าที่ของประเพณีที่มีต่อชาวอำเภอโพธารอง และวิเคราะห์ความเชื่อของชาวอำเภอโพธารองที่มีต่อประเพณีการไหว้เจ้าปู่ฤๅษี

ผลการศึกษาและวิเคราะห์ประเพณีการไหว้เจ้าปู่ฤๅษี สามารถสรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

1. ประเพณีการไหว้เจ้าปู่ฤๅษีมีหน้าที่ต่อสังคมของชาวอำเภอโพธารอง คือ

1.1 ในด้านจิตใจ โดยเฉพาะผู้ที่เข้าร่วมในการประกอบพิธีกรรมในวันงานคือ พุทธแรกของเดือน 6 และกระทำอย่างต่อเนื่องทุกปี เชื่อว่าจะก่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว

1.2 สร้างความมั่นใจให้กับชาวอำเภอโพธารอง ในเรื่องความอุดมสมบูรณ์ของพืชพันธุ์ธัญญาหาร โดยเฉพาะผู้ที่ประกอบอาชีพทางการเกษตร

1.3 ประเพณีนี้ได้มีส่วนสนับสนุนความสามัคคีของคนในสังคม ด้วยทุกคนจะมาร่วมแรงร่วมใจช่วยกันจัดงานและจัดหาหรรสพมาร่วมเฉลิมฉลองในวันงาน

1.4 ประเพณีนี้ได้เป็นเครื่องแสดงออกถึงความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณที่ช่วยรักษาบ้านเมืองให้เกิดความสงบสุขและร่มเย็น

2. ความเชื่อของชาวอำเภอโพธารอง จังหวัดร้อยเอ็ดที่มีต่อประเพณีการไหว้เจ้าปู่ฤๅษี คือ
 - 2.1 เชื่อว่าประกอบพิธีกรรมแล้วจะเกิดความเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว
 - 2.2 เชื่อว่าประกอบพิธีกรรมแล้วจะเกิดความสุขในบ้านเมือง เกษกษัตริย์ต่าง ๆ จะไม่แล้วพานในอำเภอโพธารอง
 - 2.3 เชื่อว่าเมื่อประกอบพิธีกรรมแล้วเจ้าปู่ฤๅษีจะคลั่งคลุ้มคลั่งให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ทางด้านพืชพันธุ์ธัญญาหาร รวมทั้งเจ้าปู่ฤๅษีจะสามารถบอกได้ว่าในปีนั้นจะเกิดความแห้งแล้งหรือไม่
 - 2.4 ชาวบ้านเชื่อว่า เจ้าปู่ฤๅษีเป็นผู้พิทักษ์รักษาป่าไม้ในบริเวณศาลาให้คงอยู่สืบไป
 - 2.5 ชาวบ้านเชื่อว่าเมื่อบนบานศาลกล่าวขอสิ่งใดต่อเจ้าปู่ฤๅษีแล้ว เจ้าปู่ฤๅษีมักจะคลั่งคลุ้มคลั่งต่าง ๆ ให้ได้ตามที่บนบานไว้ ตลอดจนช่วยตัดสินใจในปัญหาที่สำคัญ ๆ ของชีวิตได้

อภิปรายผล

จากการศึกษาประเพณีการไหว้เจ้าปู่ฤๅษี อำเภอโพธารอง จังหวัดร้อยเอ็ด: การวิเคราะห์เชิงหน้าที่นิยม พบว่า ประเพณีการไหว้เจ้าปู่ฤๅษีมีบทบาทหน้าที่ต่อสังคมของชาวอำเภอโพธารอง 4 ประการ กล่าวคือ

1. มีบทบาทหน้าที่ทางด้านจิตใจ โดยเฉพาะผู้ที่เข้าร่วมประกอบพิธี ด้วยเชื่อว่าการประกอบพิธีกรรมแล้วตนเองและครอบครัวจะมีความเป็นสิริมงคล มีความสุขกายสบายใจ ทำมาหากินได้อย่างเจริญรุ่งเรือง ดังนั้นผู้วิจัยจึงพบว่าผู้ที่มาเข้าร่วมพิธีกรรมมักจะเป็นบุคคลที่ได้ประกอบพิธีกรรมมาอย่างต่อเนื่องหลายปี และได้มีถ่ายทอดไปยังลูกหลาน โดยพาถูกหลานมาเข้าร่วมพิธีกรรมด้วยเช่นกัน
2. มีบทบาทหน้าที่ทางด้านสร้างความมั่นใจให้กับชาวอำเภอโพธารอง โดยเฉพาะผู้ที่ประกอบอาชีพทางการเกษตร ด้วยในวันที่ประกอบพิธีกรรมหลังจากที่เสร็จสิ้นการบวงสรวงแล้ว ผู้นำเข้าจำจะนำคำมาคัมเพื่อเสียดทานในเรื่องความอุดมสมบูรณ์ของพืชพันธุ์ธัญญาหาร ตลอดจนความอุดมสมบูรณ์เรื่องฝนฟ้าที่จะตกในฤดูของการทำนา
3. มีบทบาทหน้าที่ทางด้านช่วยสนับสนุนความสามัคคีของคนในสังคม ด้วยทุกคนจะงดเว้นภารกิจก่อนวันงานและวันงาน เพื่อช่วยกันจัดเตรียมงานและร่วมประกอบพิธีกรรม รวมทั้งการช่วยกันจัดหาหมหรสพมาร่วมเฉลิมฉลองในวันงาน
4. มีบทบาทหน้าที่ที่ทำให้ชาวบ้านได้แสดงออกถึงความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณที่ช่วยรักษาบ้านเมืองให้ร่มเย็นเป็นสุข รอดพ้นจากเภทภัยอันตรายต่าง ๆ ซึ่งด้วยความเชื่อและศรัทธาที่ตนเองทำให้ชาวบ้านช่วยกันอนุรักษ์และรักษาประเพณีนี้ให้คงอยู่สืบไป

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบว่าชาวอำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ดมีความเชื่อต่อประเพณีการไหว้เจ้าปู่คุณเป็ง 5 ประการ กล่าวคือ

1. เชื่อว่าเมื่อประกอบพิธีกรรมแล้วจะเกิดความเป็นสิริมงคลให้แก่ตนเองและครอบครัว ด้วยชาวบ้านมีความเคารพและศรัทธาต่อเจ้าปู่คุณเป็งมาเป็นระยะเวลาานาน อีกทั้งเจ้าปู่คุณเป็งยังเป็นสิ่งที่ทางใจให้กับชาวบ้านได้ในยามที่เกิดความทุกข์ใจ
2. เชื่อว่าเมื่อประกอบพิธีกรรมแล้วบ้านเมืองจะสงบสุข เพราะเจ้าปู่คุณเป็งจะช่วยป้องกันเหตุเภทภัยต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น ด้วยชาวบ้านเชื่อว่าเจ้าปู่คุณเป็งเปรียบเสมือนศาลหลักเมืองของอำเภอโพนทองที่จะพิทักษ์ปกป้องและคุ้มครองให้คนในสังคมอยู่เย็นเป็นสุข
3. เชื่อว่าเมื่อประกอบพิธีกรรมแล้วเจ้าปู่คุณเป็งจะสามารถคลบนินคาตให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ทางด้านพืชพันธุ์ธัญญาหารและความอุดมสมบูรณ์เรื่องน้ำได้ ด้วยจะมีการเสี่ยงทายจากการต้มเต่า หากน้ำที่ต้มเต่าเคือคแรงก็แสดงว่าในปีนั้นน้ำและพืชพันธุ์ธัญญาหารจะอุดมสมบูรณ์ แต่ถ้าน้ำที่ต้มเต่าเคือคน้อยก็แสดงว่าในปีนั้นจะเกิดความแห้งแล้ง
4. ชาวบ้านเชื่อว่าเจ้าปู่คุณเป็งเป็นผู้พิทักษ์รักษาป่าไม้ในบริเวณศาล ด้วยจะไม่มีใครกล้าตัดไม้ทำลายป่าในบริเวณศาลเจ้าปู่คุณเป็ง ทั้งนี้เพราะเกรงกลัวอิทธิฤทธิ์และอำนาจของเจ้าปู่คุณเป็งที่อาจจะคลบนินคาตให้เกิดเภทภัยต่าง ๆ แก่ผู้ที่ฝ่าฝืนได้
5. ชาวบ้านเชื่อว่าเจ้าปู่คุณเป็งเป็นที่พึ่งทางใจที่สามารถช่วยคลบนินคาตสิ่งต่าง ๆ ให้ได้ตามความปรารถนา รวมทั้งเจ้าปู่คุณเป็งจะช่วยตัดสินใจปัญหาที่สำคัญ ๆ ให้แก่ชีวิตได้ โดยการเสี่ยงทายจากไม้ที่มีเฒ่าเข้าจ้ำเป็นสื่อกลางในการติดต่อกับเจ้าปู่คุณเป็ง ซึ่งถ้าได้ช่องทางที่ปรารถนาไม่เสี่ยงทายก็จะยาวออกกว่าเคิม แต่ถ้าไม่ได้ดังที่ปรารถนา ไม่เสี่ยงทายก็จะมีควมยาวเท่าเคิม

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาประเพณีการไหว้เจ้าปู่คุณเป็ง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด: การวิเคราะห์เชิงหน้าที่นิยม ถือได้ว่าเป็นการศึกษาประเพณีความเชื่อที่มีต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของคนในบางท้องถิ่นเท่านั้น ดังนั้นจึงควรที่จะได้มีการศึกษาประเพณีความเชื่อที่มีต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของคนในท้องถิ่นอื่น ๆ โดยอาจจะเป็นการศึกษาเปรียบเทียบในส่วนที่เหมือนกันและต่างกัน ทั้งนี้เพื่อจะได้ทราบถึงแนวร่วมทางวัฒนธรรมความเชื่อที่มีต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของสังคมทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

บรรณานุกรม

- การพัฒนาชุมชน,กรม. "พิธีเปิดศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา
สยามบรมราชกุมารี ในวโรกาสทรงเจริญพระชนมายุ 40 พรรษา." วัชรธรรมมงคล ร้อยเอ็ด,
2539.
- กิ่งแก้ว อัครากร. คติชนวิทยา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2520.
- เจ.เอ็น.พูแคน. "เทวดาและผีของชาวอาหมแง่มุมหนึ่งของความเชื่อของชาวไท(ไต)โบราณ,"
เมืองโบราณ แปลโดย ปราณี วงษ์เทศ 10(4): 110-115; ตุลาคม 2527.
- จ่านงค์ คิวฉนสิทธิ์. ประวัติและแนวคิดทางสังคม. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2533.
- ชกริรา กัดค้อย. "กติกพระถอ: การศึกษาวิจารณ์ตามแนวพุทธปรัชญา," ใน รักเมืองไทย. หน้า
1-104 กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2519.
- ชัยพร พิบุตศิริ. "ลัทธิความเชื่อในสังคมไทย." 1 กรกฎาคม 2524, 13 หน้า.
- นิพนธ์ สุขสวัสดิ์. วรรณคดีเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณี. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พิมพ์มณฑล, 2521.
- บุญ ศรีบุญรัตน์. สัมภาษณ์, 27 พฤศจิกายน 2540.
- บุญผะเหวดร้อยเอ็ด. 7 (มีนาคม 2540): 1-5.
- บุปผา ทวีสุข. คติชาวบ้าน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2520.
- บรรพต วีระถัย. สังคมวิทยา มานุษยวิทยา. กรุงเทพฯ: คุรุสภา, 2514.
- สังคมวิทยา มานุษยวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: คุรุสภา, 2524.
- ใบ พลเยี่ยม. สัมภาษณ์, 10 ตุลาคม 2540.
- ประจักษ์ สายแสง. "การวิจัยวัฒนธรรมพื้นบ้านโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงธรรมชาตินิยม," ใน
รวมบทความทางวิชาการบางเรื่องในการสัมมนาทางวิชาการ. หน้า 83 พิษณุโลก:
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก, 2527.
- ประมวญ ดิฉนสัน. คติชนชาวบ้าน การศึกษาในด้านมานุษยวิทยา. ม.ป.ท., ม.ป.ป.
- เปรมวิทย์ วิวัฒน์เศรษฐ์. "อาหารพื้นบ้านไทยทรงค่า บางระกำ พิษณุโลก: การวิเคราะห์ตามแนว
หน้าที่นิยมและสังคมวิทยา,"ใน รายงานการวิจัยฉบับที่ 17. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยพายัพ,
2528.

- ผ่องพันธ์ มณีรัตน์. มานุษยวิทยากับการศึกษาคนชรา. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2525.
- พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์, 2531.
- พิสมัย แสงจันทร์เทศ. ประเพณี พิธีกรรมที่เกี่ยวกับมเหศักดิ์ อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด.
 ปรินญาณิพนธ์ ไทยคดีศึกษา (เน้นมนุษยศาสตร์) มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม,
 2536.
- กัญญา จิตต์ธรรม. ความเชื่อ. สงขลา: โรงพิมพ์มงคลการพิมพ์, 2522.
- มณี พยอมยงค์. ประเพณีสิบสองเดือนด้านนาไทย, เล่ม 1. เชียงใหม่: โครงการศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2529.
- รัชนีกร เศรษฐ. โครงสร้างสังคมและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2532.
- เอกสารบรรยายสรุป แนวทางการแก้ไขปัญหของเกษตรกรในพื้นที่ของอำเภอโพธิ์ทอง ร้อยเอ็ด,
 ม.ป.ป.
- วิจิตรสังคม, สถาบัน. การจัดทำแผนลงทุนจังหวัดร้อยเอ็ด. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537.
- วิจิตร ขอนยาง. การศึกษาประเพณีจากวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2532.
- วิชากรณ์ แสงมณี. ประเพณีและกฎหมาย. กรุงเทพฯ: เดือนสยามการพิมพ์, 2525.
- วิเชียร ทิพมูล. สัมภาษณ์, 27 พฤศจิกายน 2540.
- วิเชียร รักการ. วัฒนธรรมและพฤติกรรมไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2529.
- วิทย์ พัฒนเงิน. ความเป็นมาของมานุษยชาติ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์รุ่งโรจน์การพิมพ์, 2515.
- สง่า พัฒนชีวะกุล. เจ้าพ่อพญาและความเชื่อและพิธีกรรม. ปรินญาณิพนธ์ไทยคดีศึกษา (เน้นสังคม
 ศาสตร์) มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2538.
- สมใจ สมเพชร. ปริศนาและภาษิตจากบ้านจัดสรรตำบลสามเงา อำเภอสามเงา จังหวัดตาก:
 การวิเคราะห์เชิงหน้าที่นิยม. ปรินญาณิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต พิษณุโลก: มหาวิทยาลัย
 ศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก, 2530.
- สมพงษ์ โพธิ์ธิดะ. สัมภาษณ์, 28 เมษายน 2541.
- สุเทพ สุนทรเกตุ. สังคมวิทยาหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. พระนคร: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2511.
- สุวิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. คติชาวบ้านป่าไผ่. กรุงเทพฯ: ก้าวหน้าการพิมพ์, 2525.

สุพรม พลเยี่ยม. สัมภาษณ์, 10 ตุลาคม 2540.

สุพัศรา สุภาพ. สังคมและวัฒนธรรม คำนิยม ครอบครัว ศาสนา ประเพณี. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2522.

----- . สังคมและวัฒนธรรม คำนิยม ครอบครัว ศาสนา ประเพณี. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2525.

สุนนทิพย์ บุญสมบัติ. สังคมศึกษา 4. กรุงเทพฯ: สารมวลชน, 2525.

สุริยัน ทองสา คำ. สัมภาษณ์, 29 เมษายน 2541.

เสาวลักษณ์ อนันตศาสน์. "การศึกษาคติชนวิทยาในปัจจุบัน," ภาษาและวรรณคดีไทย. 4(2): 54-69, สิงหาคม 2530.

อนุমানราชธน, พระยา. การศึกษาเรื่องประเพณี. โดย เสฐียรโกเศศ (นามแฝง) กรุงเทพฯ: รุ่งเรืองธรรม, 2505.

----- . การศึกษาคติชนวิทยาเรื่องประเพณี. โดย เสฐียรโกเศศ (นามแฝง) กรุงเทพฯ: บรรณาการ, 2517.

----- . วัฒนธรรมและธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ของไทย. กรุงเทพฯ: คติวิทยา, 2524.

----- . วัฒนธรรมและประเพณีของไทย. โดย เสฐียรโกเศศ (นามแฝง) กรุงเทพฯ: ก้าวหน้า, 2526.

----- . ศาสนาเปรียบเทียบ. โดย เสฐียรโกเศศ (นามแฝง) กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2502.

อมรรัตน์ ชัยรัตน์. วรรณกรรมประกอบประเพณีอุทิศของชาวจีนไหหลำในพิษณุโลก: การวิเคราะห์ในแนวหน้าที่นิยม. ปรวิญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก, 2531.

อมวาลี เดียรถาวร. เข้าฟอตรีนครเตา: บทบาทและความสำคัญของการถือผีในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กรณีศึกษาบ้านเมืองเตา ตำบลเมืองเตา อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม วิชานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2532.

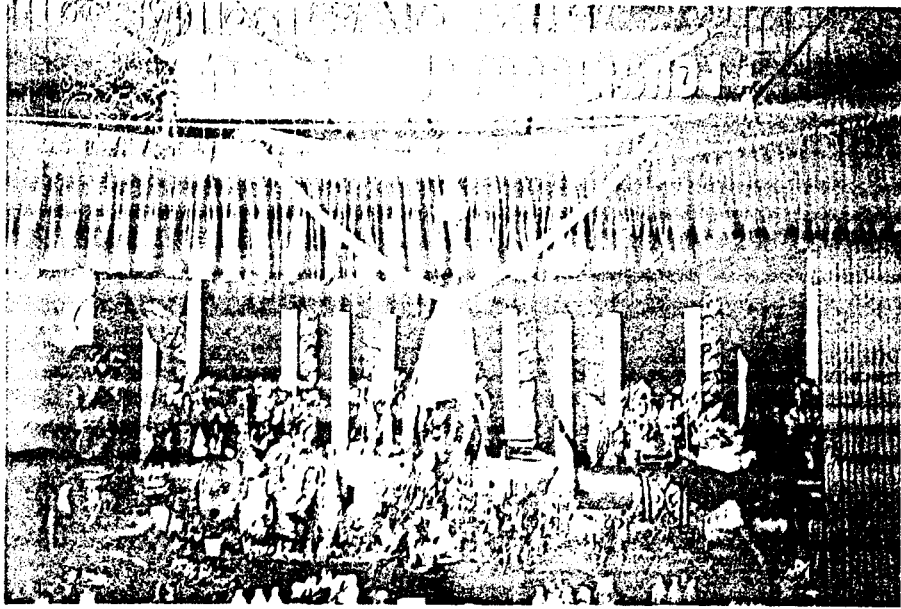
อุทัย หิรัญโค. สังคมวิทยาประยุกต์. กรุงเทพฯ: โอเคียนสโตร์, 2519.

อานันท์ อากาภิรม. สังคมวัฒนธรรมและประเพณี. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โอเคียนสโตร์, 2525.

เอกสารอ้างอิงต่างประเทศ

Dorson, Richard M,ed. Folklore and Folklife. Chicago: The University of Chicago, 1992.

ภาคผนวก

ศาลเจ้าปู่ทวดเป่ง

บริเวณศาลเจ้าปู่กุดเป่งที่ยังรักษาคันไม้ไว้ได้อย่างหนาแน่น

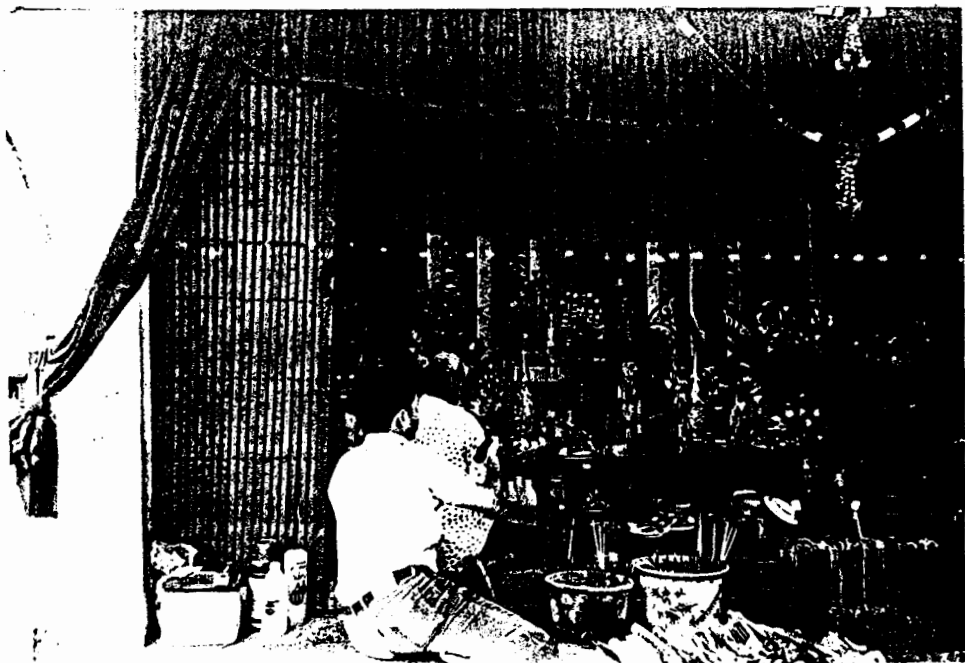

พ่อเจ้าฟ้า "นายใบ พลเยี่ยม"

เพื่อนข้างก่าลังทำพิธีเสี่ยงทายไม้

วิทยากร "นายสุธรรม พลเยี่ยม"

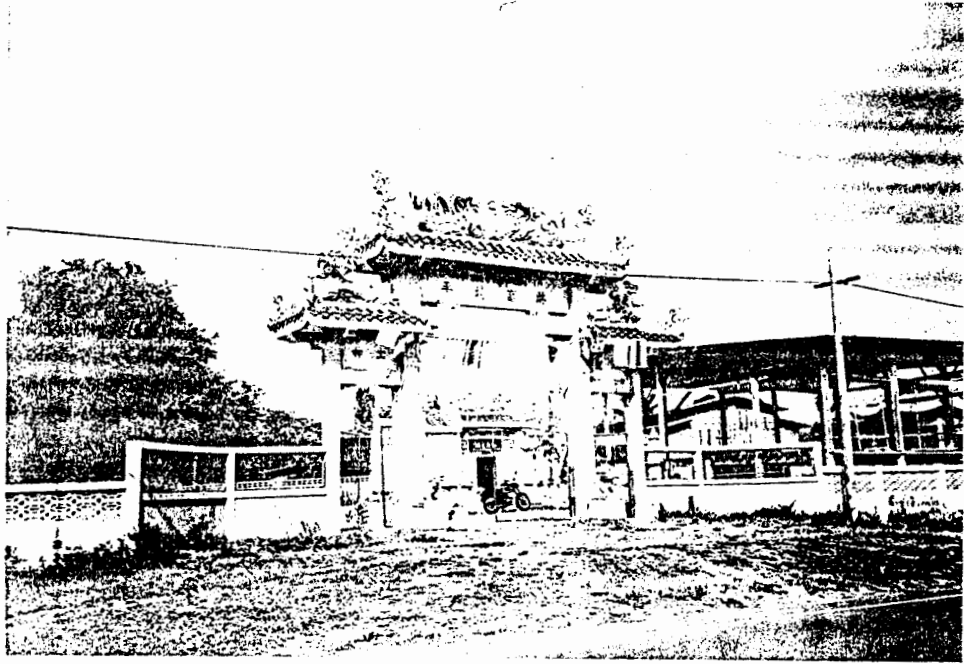
แม่เข้าจำ อ.ภอเมยวดี "นายวิเชียร ทิพมูล"

สถานที่ที่ใช้ประกอบในวันพิธี ณ อ่างทองเมษทัต

ศาลเจ้าปู่กุศเบ่งในอำเภอโพธิ์ทอง ที่ชาวจีนในตลาดอำเภอโพธิ์ทอง
ช่วยกันสร้างขึ้นเพื่อเป็นศาลหลักเมืองในอำเภอโพธิ์ทอง

คำกล่าวรายงาน
ของ
ท่านนายอำเภอโพททองเนื่องในพิธีบวงสรวงศาลกุดเป่ง

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เจ้าโสมภมิตร เจ้าเมืองน้ำคำ (จังหวัดกาฬสินธุ์ ปัจจุบัน) ได้ขออพยพครอบครัวและบริวารหนีภัยสงครามเข้าอนุวงศ์เวียงจันทน์ มาเป็นพันธมิตรกับพ่อบ้านบ้านโพททองน้อยนามว่า "ท้าวโศโหใหญ่" เพื่อสู้รบกับเจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์ เมื่อสงครามสิ้นสุดลงครอบครัวของเจ้าโสมภมิตรและท้าวโศโหใหญ่ได้รักใคร่เคารพนับถือ จนเป็น "ดอง" กัน กล่าวคือ คุณชายหลอด ธิดาคนสุดท้ายของเจ้าโสมภมิตร ได้แต่งงานกับท้าวโศโหน้อย บุตรของท้าวโศโหใหญ่ แล้วได้อพยพครอบครัวมาอยู่ที่บ้านแขวงอันอุดมสมบูรณ์

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวประกาศใช้นามสกุล ท้าวโศโหน้อยก็ใ้ นามสกุล "พลเยี่ยม" รวมทั้งบริวารส่วนใหญ่ก็ใช้นามสกุล "พลเยี่ยม" ตามไปด้วย ต่อมาท้าวโศโหน้อย ได้รับบรรดาศักดิ์เป็นกำนันคนแรกของตำบลแขวง นามว่าท้าวสุวรรณสาร ซึ่งถือว่าเป็นต้นสกุล "พลเยี่ยม" บ้านเรือนของท่านปลูกอยู่ที่ทำการไปรษณีย์อำเภอโพททองยังปรากฏเสาหลักเมืองแขวงอยู่ที่ ที่ทำการไปรษณีย์อำเภอโพททองจนกระทั่งทุกวันนี้

ท้าวสุวรรณสารนอกจากจะเป็นนักปกครองแล้วยังเป็นนักธุรกิจค้าขายหลายอย่าง เช่น หมากแห้ง นายฮ้อยค้ำว ค้าควาย ค้าข้าวเปลือก จนมีฐานะมั่งคั่งคนหนึ่ง ชาวบ้านจึงเรียกติดปากว่า "อัญญา นายห้าง" กลุ่มผู้ปกครองบ้านแขวงเมื่อว่างเว้นจากภาระกิจต่าง ๆ ก็มักจะช่วยกันทำนุบำรุง พระพุทธศาสนา มีการสร้างวัดขึ้น คือวัดเหนือ(ปัจจุบันคือวัดนิคมคณาราม) และวัดใต้ (ปัจจุบันคือ วันโพททองใหญ่) เพื่อเป็นสถานที่ประกอบศาสนกิจและบำเพ็ญกุศล แต่เมื่อได้รำลึกถึงกรรมเก่าที่ได้ ฆ่าสัตว์ตัดชีวิตทั้งในยามศึกสงคราม ปราบปรามโจรผู้ร้ายจึงคิดที่จะบำเพ็ญวิปัสณากรรมฐานเพื่อให้ เป็นกุศลผลบุญในภายภาคหน้าตามความเชื่อของชาวพุทธ และได้หาสถานที่ปฏิบัติธรรมจนพบ สถานที่แห่งหนึ่งทางไปบ้านกุดก่วงมีลักษณะเป็นเกาะเกิดจากลำน้ำน้อยที่แยกออกจากลำน้ำโขง อ้อม ไปถึงบึงเก่าแล้วไหลออกไปลำน้ำโขงอีกข้างหนึ่ง เกาะแห่งนี้มีบริเวณกว้างพอเหมาะมีทั้งที่ดอน ที่ลุ่ม ดินไม่ร่วนดิน ลำน้ำมีปลาชุกชุม บางตอนก็ลึกมาก ชาวบ้านเรียกว่า "กุด" ส่วนปากลำน้ำน้อยในหน้า แล้งจะมีทรายจากลำน้ำโขงมาปิดน้ำไหลออกไม่ได้ ชาวบ้านจึงช่วยกันขุดทรายออกจากปากลำน้ำน้อย เพื่อจับปลา การขุดดินเปิดทางน้ำนี้ ภาษาอีสานเรียกว่า เป่ง ฉะนั้นสถานที่แห่งนี้จึงได้ชื่อว่า "กุดเป่ง"

กลุ่มผู้ปกครองบ้านแวงจึงได้เลือกสถานที่แห่งนี้เป็นสถานที่บำเพ็ญวิปัสสนากรรมฐาน ผู้มาปฏิบัติธรรมไม่เลือกชั้นวรรณะแต่ต้องปฏิบัติตามกฎ คือ นุ่งขาว ห่มขาว ส่วนระยะเวลาในการปฏิบัติอาจเป็น 7 วัน 15 วัน 1 เดือน หรือเป็นปี ผู้ที่มาปฏิบัติตามอย่างสม่ำเสมออย่างต่อเนื่องจนกระทั่งเสียชีวิต ณ สถานที่แห่งนี้ คือ คุณชายพันและคุณชายคา ซึ่งเป็นพี่สาวและน้องสาวของพระยาไชยสุนทร เข้าเมืองกาฬสินธุ์ เมื่อคุณชายทั้งสองเสียชีวิตลงผู้ปกครองและบริวารของท่านจึงได้จัดตั้งศาลขึ้นและใช้ชื่อศาลตามสถานที่ คือ ศาลกุดเป่ง ต่อมาเมื่อมีผู้เรียกว่า ศาลเจ้าปู่กุดเป่ง ในระยะหลังมีคนเข้าใจผิดคิดว่า เป่ง เป็นชื่อบุคคล ซึ่งเป็นความเข้าใจผิด วิทยุธรรมศักดิ์สิทธิ์อันเป็นอมตะที่สังกตย์ ณ ศาลกุดเป่งเป็นวิทยุธรรมของนักต่อสู้ นักปกครอง โดยวีรบุรุษชาวโพนทองยึดถือพุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว ถือได้ว่าเป็นวิทยุธรรมบริสุทธิ์อันควรแก่การยกย่องกราบไหว้บูชา สกตย์ไว้เป็นสาธารณะแก่สาธุชนทั่วไป

ดวงวิญญาณ	ศักดิ์สิทธิ์	อมตะ
สาธารณะ	ให้ปวงชน	ได้กราบไหว้
สัญลักษณ์	แห่งความดี	มีน้ำใจ
สกตย์ใน	ศาลกุดเป่ง	เมืองโพนทอง

ในนามของชาวอำเภอโพนทองขอขอบพระคุณอาจารย์สุมิตร โสครดิน(พลเยี่ยม) ที่ได้เรียบเรียงและให้ความอนุเคราะห์ประวัติความเป็นมาของศาลเจ้าปู่กุดเป่งไว้ ณ โอกาสนี้

เพื่อเป็นเกียรติแก่ชาวโพนทอง จึงขอกราบเรียนเชิญท่านประธานได้กล่าวเปิดงานบวงสรวงศาลเจ้าปู่กุดเป่ง ขอกราบเรียนเชิญ

คำบรรยายในวิดิทัศน์

ร้อยเอ็ด ดินแดนที่อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบไปด้วยอำเภอ 17 อำเภอ และกิ่งอำเภอ 3 กิ่งอำเภอ หนึ่งในอำเภอนั้นที่มีความสำคัญต่อชาวจังหวัดร้อยเอ็ดก็คือ อำเภอ โพนทอง คือเป็นสถานที่ตั้งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชาวบ้านในแถวนั้นตลอดจนจังหวัดที่ใกล้เคียง

ศาลเจ้าปู่กุศเป้ง คือสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือมาช้านาน ชาวอำเภอ โพนทองมีความเชื่อว่าศาลเจ้าปู่กุศเป้งเป็นสถานที่ที่สถิตย์ของดวงวิญญาณบรรพบุรุษที่เป็นนักต่อสู้ นักปกครอง ที่ช่วยคุ้มครองให้ชาวโพนทองมีความสุขและคลบ้นดาลให้บ้านเมืองมีความอุดมสมบูรณ์ ฝนตกต้องตามฤดูกาล และเพื่อเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูคเวทิต่อผู้ที่มีพระคุณ ชาวโพนทองจึงร่วมกันจัดงานบวงสรวงให้แก่เจ้าปู่กุศเป้งเป็นประจำทุกปี โดยกำหนดจัดขึ้นในวันพุธแรกของเดือนหก ซึ่งในพิธีจะมีเฒ่าเข้าจ้่าเป็นผู้ประกอบพิธี มีท่านรองผู้ว่าราชการจังหวัดได้มาเป็นประธานในงาน นอกจากนี้จะมีพิธีบวงสรวงเจ้าปู่กุศเป้งแล้วยังมีการแสดงมหรสพต่าง ๆ มากมาย อาทิ หมอลำ กลองยาว และการจุดบั้งไฟเฉลิมฉลอง ที่สำคัญในงานประเพณีนี้แต่เดิมจะมีการเปิดบ่อนการพนัน ซึ่งจะมีการเล่นการพนันทุกชนิด ผู้ที่ชอบเล่นการพนันทั่วสารทิศก็จะมาชุมนุมคั่งวงเล่นกันอย่างเปิดเผย โดยจะเริ่มตั้งแต่เช้าก่อนพิธีบวงสรวงจนถึงค่ำเมื่อเลขที่เคี้ยว แต่ต่อมาในช่วงระยะเวลา 2-3 ปีที่ผ่านมา ทางราชการได้มาของการเปิดบ่อนเล่นการพนัน ทั้งนี้เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคมโพนทอง จึงทำให้ประเพณีบวงสรวงเจ้าปู่กุศเป้งต้องยกเลิกการเปิดบ่อนการพนันไป คงมีแต่เพียงการเล่นถวายเจ้าปู่กุศเป้งบริเวณศาลเท่านั้น ซึ่งในปีนี้ได้เล่นการพนันถวายเจ้าปู่กุศเป้ง ก็คือท่านรองผู้ว่าราชการจังหวัดที่มาเป็นประธานในพิธี นายอำเภอโพนทอง โดยเล่นไพ่ 3 ขา ส่วนสาเหตุที่ทำให้พิธีนี้มีการเปิดบ่อนการพนันเพราะเชื่อว่าเจ้าปู่กุศเป้งชอบเล่นไพ่

นอกจากนี้ในการประกอบพิธีนี้ยังมีการเสี่ยงทายโดยการดัมเต่าเป็น ๆ ในน้ำเคือด หากน้ำที่ดัม เคือดจืดก็แสดงว่าในปีนั้นบ้านเมืองจะอุดมสมบูรณ์ แต่ถ้าน้ำที่ดัม เคือดน้อยก็แสดงว่าปีนั้นฝนฟ้าจะแล้ง ข้าวจะขาดหมาจะแพง

งานบวงสรวงเจ้าปู่กุศเป้ง ประเพณีท้องถิ่นที่แสดงออกถึงความสมัครสมานสามัคคีของชาวบ้านและเป็นประเพณีที่ได้รับการอนุรักษ์รักษาสืบทอดต่อกันมาหลายชั่วอายุคน และยังคงได้รับการสืบทอดต่อไปอีกนานเท่าอนาน

ประวัติผู้วิจัย

- ผู้วิจัย:** นางสาวชนิษฐา คันติพิมภ
- การศึกษา:** ศิลปศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับ 2 สาขาภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร)
มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย ปีการศึกษา 2532
การศึกษามหาบัณฑิต (ภาษาไทย)
มหาวิทยาลัยนเรศวร ปีการศึกษา 2535
- ผลงานวิจัย:** ศึกษาตลาดผ้าไทยในท้องถิ่นทางภาคใต้
ได้รับทุนอุดหนุนจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
กระทรวงศึกษาธิการ ประจำปีงบประมาณ 2536
สภาพและปัญหาการเรียนการสอนนิชาวรรณกรรมเบื้องต้นตามความคิดเห็น
ของนักศึกษา สาขาภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัย
หอการค้าไทย
ได้รับทุนอุดหนุนจากมหาวิทยาลัยหอการค้าไทย ประจำปีการศึกษา 2539
- ปัจจุบัน:** ดำรงตำแหน่ง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย